

ЗВІТ

по темі

**“УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ
ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ”**

(Контракт між Шведським Агентством радіаційної безпеки і Науково-технічним центром експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів SSM 2010/548 від 18 лютого 2010 року)

Науково-технічний центр

Київ – 2010

ПЕРЕДМОВА

У цьому звіті представлені результати роботи, що виконувалась протягом 2010 року в рамках Контракту SSM 2010/548 між Шведським Агентством радіаційної безпеки (SSM) та Науково-технічним центром (НТЦ). Ним продовжується цикл робіт, розпочатих у 2007 році та присвячених вивченню законодавства та найкращих практик Європейського Союзу в сфері контролю за експортом виробів подвійного використання, загальною ціллю яких було удосконалення відповідного законодавства України та його гармонізації зі стандартами Європейського Союзу.

Усі роботи в рамках цього та попередніх контрактів здійснювались в інтересах та у підтримку законотворчої діяльності Державної служби експортного контролю України, тому теми досліджень, що проводились, були запропоновані експертами Служби або узгоджені з ними.

Звіт складається з наступних розділів:

1. Огляд законодавчих новел Регламенту (ЕС) № 428/2009;
2. Вивчення та аналіз окремих законодавчих положень ЄС в сфері експортного контролю за товарами подвійного використання:
 - 2.1. Всеохоплюючий контроль;
 - 2.2. Контролю за брокерською діяльністю;
 - 2.3. Контроль за проведенням переговорів.
3. Внутрішньофірмовий експортний контроль на підприємствах.

Розроблені та представлені у цьому звіті рекомендації щодо внесення змін та доповнень до діючих положень законодавства України в сфері експортного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання базуються на вивченні та аналізі релевантних законодавчих положень Європейського Союзу.

Науково-технічний центр висловлює щире подяку Шведському Агентству радіаційної безпеки (SSM) та особисто його співробітникам Ларсу ван Дассену та Сарміте Андерссон за багаторічну підтримку у реалізації низки проектів з експортного контролю в Україні.

Особливу подяку висловлюємо Призначеному експертові SSM пані Анне-Шарлотте Меррелл Веттервік (Центр міжнародної торгівлі і безпеки, Університет штату Джорджія, США), яка протягом усіх років співробітництва з НТЦ фактично була членом нашої робочої групи і без внеску якої в цю та попередні роботи ми б легко заплутались у лабіринтах європейського законодавства.

За професійні та вичерпні консультації з питань українського законодавства та практики в сфері державного експортного контролю за товарами подвійного використання висловлюємо щирі подяку співробітникам Державної служби експортного контролю України Тетяні Відзіговській, Людмилі Чечеюк та Сергію Рябову.

Зміст

1. Огляд законодавчих новел у Регламенті (ЕС)
№ 428/2009стор. 6
2. Вивчення та аналіз окремих законодавчих
положень держав-членів ЄС в сфері експортного
контролю за товарами подвійного використаннястор. 26
 - 2.1. Всеохоплюючий контроль стор. 26
 - 2.2. Контроль за брокерською діяльністюстор. 50
 - 2.3. Контроль за проведенням переговорівстор. 71
3. Внутрішньофірмовий експортний контроль на
підприємствахстор. 79

Додаток: *Регламент Ради Європейського Союзу № 428/2009 від 5 травня 2009 року, яким засновується комунітарний режим контролю за експортом, передачею, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з виробами подвійного використання (неофіційний переклад на українську мову)*

ОГЛЯД ЗАКОНОДАВЧИХ НОВЕЛ У НОВОМУ РЕГЛАМЕНТІ (ЄС) № 428/2009

ВСТУП

Цей огляд є продовженням циклу досліджень, проведених в рамках співпраці між Шведським агентством радіаційної безпеки (SSM) та Науково-технічним центром експорту та імпорту спеціальних технологій, техніки та матеріалів (НТЦ). Ціллю цих досліджень було ознайомлення українських експертів в галузі експортного контролю з відповідними законодавчими стандартами Європейського Союзу та держав-членів ЄС у цій сфері і розробка рекомендацій щодо внесення необхідних змін в українське законодавство для його гармонізації з законодавчими вимогами Європейського Союзу стосовно контролю за міжнародними передачами товарів і технологій подвійного використання. Додаток до Огляду містить переклад Регламенту (ЄС) № 428/2009 на українську мову.

Вперше докладний огляд Регламенту (ЄС) № 1334/2000, який на час проведення дослідження визначав обов'язкові для держав-членів ЄС норми та правила експорту товарів і технологій подвійного використання з території ЄС, а також порівняльний аналіз його положень з вимогами відповідного українського законодавства, було проведено в рамках Контракту SSM Identification No 2008/1797.

У підготовленому Звіті розглянуті законодавчі положення Регламенту (ЄС) № 1334/2000, а також очікувані зміни в Регламенті, над якими в той час працювали експерти Європейського Союзу. У 2009 році НТЦ продовжив роботу в рамках Контракту SSM Identification No 2008/1797-1, зосереджуючись на окремих положеннях Регламенту (ЄС) № 1334/2000, а саме тих, що стосувались невідчутних передач технологій та правопорушень в сфері експорту товарів і технологій подвійного використання. Результати цієї роботи також представлені у звіті НТЦ.

Необхідність огляду нового Регламенту (ЄС) № 428/2009, прийнятого Радою Європейського Союзу 5 травня 2009 р., обумовлена значними змінами та доповненнями, які було внесено в Регламент у порівнянні з його попередньою версією (Регламент (ЄС) № 1334/2000). Інформація про зазначені зміни та доповнення, безперечно, є важливою для українських експертів, насамперед, спеціалістів Державної служби експортного контролю України, які безпосередньо працюють над удосконаленням українського законодавства в

сфері експортного контролю та гармонізації його із стандартами Європейського Союзу.

Нагадаємо також що Регламент (ЄС) № 428/2000 є єдиним юридично обов'язковим, тобто безпосередньо застосовним в усіх державах-членах ЄС, актом в сфері контролю за експортом подвійного використання.

У представленому нижче огляді, крім тексту Регламенту (ЄС) № 428/2009, ми користувались дуже цікавою та інформативною науковою статтею професора Льєжського Університету (Бельгія) д-ра Квентіна Мішеля “Європейський режим експортного контролю: Постатейний коментар до законодавства”, опублікованою на сайті Фламандського департаменту закордонних справ.

Нижче буде розглянуто усі законодавчі новели та зміни, що увійшли до нового Регламенту (ЄС) № 428/2009, але основну увагу буде приділено тим положенням, які регламентують контроль за експортом, наданням брокерських послуг та транзитом.

НАЗВА ТА ПРЕАМБУЛА

Новий Регламент (ЄС) № 428/2009 (далі – Регламент) не тільки поповнився низкою нових положень, але й змінив свою назву – “Регламент Ради (ЄС) № 428/2009 від 5 травня 2009 р., що створює комунітарний режим контролю за експортом, передачею, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з товарами подвійного використання”.

Таким чином у самій назві Регламенту чітко окреслена сфера його застосування стосовно контрольованих міжнародних передач, а саме:

- експорт (за межі ЄС);
- передача (в межах ЄС);
- транзит (переміщення товарів подвійного використання з однієї третьої країни до іншої третьої країни через територію Спільноти); та
- посередницька (брокерська) діяльність пов'язана з міжнародними передачами товарів подвійного використання.

Певних змін зазнала і Преамбула Регламенту. Так у пункті 5, яким встановлюється відповідальність національних органів влади за прийняття

рішень щодо дозвільних документів на контрольовані міжнародні передачі добавлено “дозволи на брокерські послуги”.

Далі, новими, у порівнянні з Регламентом (ЄС) № 1334/2000, є пункти 14, 15, 16, 17 та 18 Преамбули. Розглянемо їх докладніше.

Пункт 14 посилається на прийнятті у 2003 році державами-членами ЄС “План дій щодо нерозповсюдження зброї масового знищення (план дій з Салонік)” та додаткову “Стратегію ЄС проти зброї масового знищення (EU WMD Strategy)” та зобов’язує держави-члени ЄС “застосувати усі свої засоби для запобігання, стримування, припинення та, у разі можливості, ліквідації програм розповсюдження, що викликають занепокоєння на глобальному рівні”.

Пункт 15 Преамбули посилається на Резолюцію Ради безпеки ООН 1540, прийняту 28 квітня 2004 року, а саме параграф 3 d) постановчої частини резолюції, що зобов’язує держави-члени ООН “встановлювати, удосконалювати, переглядати і підтримувати на національному рівні належний ефективний контроль за експортом і транскордонним переміщенням таких предметів (*що підлягають експортному контролю – НТЦ*), включаючи належні закони і нормативні акти щодо контролю за експортом, транзитом, транскордонним переміщенням та реекспортом, і заходи контролю за наданням засобів та послуг, що відносяться до такого експорту і трансграничного переміщення, таких, як фінансування і транспортування, які б сприяли розповсюдженню, а також встановлювати заходи контролю за кінцевим користувачем; і встановлювати та застосовувати належні заходи кримінальної і цивільної відповідальності за порушення таких законів і нормативних актів в сфері експортного контролю” [3]

Виходячи з вимог Резолюції Ради безпеки ООН 1540, новий Регламент запроваджує “контроль за транзитом та брокерською діяльністю” [1, Преамбула, пункт 15].

Слід зауважити, що Резолюція 1540 закликає держави здійснювати контроль за “матеріалами, обладнанням та технологіями, що охоплюються відповідними багатосторонніми договорами та домовленостями, або включені у національні контрольні списки, та можуть бути використані для проектування, розробки, виробництва або використання ядерної, хімічної та біологічної зброї і засобів її доставки” [3].

Наведене в Резолюції визначення, на думку проф. Мішеля [2], “частково перекриває термін “товари подвійного використання”, визначений у Статті 2(1) Регламенту, які є товарами, що можуть бути використані як для цивільних, так і для військових цілей, включаючи ЗМЗ і звичайні види зброї”. Тобто, впровадження в цьому Регламенті окремих положень щодо транзиту (Стаття 6) та брокерських послуг (Стаття 5), пов’язаних з товарами подвійного використання “опосередковано поширює сферу імплементації, що вимагається Резолюцією 1540, яка на цей час обмежується товарами подвійного використання, пов’язаними із ЗМЗ” [2, стор. 9]

Крім того, згідно з пунктом 2 постановчої частини Резолюції 1540, держави зобов’язані законодавчим шляхом забороняти “будь-якому недержавному суб'єктові виробляти, набувати, володіти, розробляти, перевозити, передавати або застосовувати ядерну, хімічну або біологічну зброю і засоби її доставки, особливо в терористичних цілях, так само як і **спроби брати участь в будь-яких з вищезазначених дій, брати участь в них як спільник, надавати їм допомогу або фінансування**” [3]. Проте контроль за фінансуванням, пов’язаним із засобами масового знищення, не передбачено у новому Регламенті (ЄС). Це питання буде докладно розглянуто нижче.

Далі, пункт (16) Преамбули присвячено запровадженню контролю за транзитом товарів подвійного використання. В ньому передбачена можливість офіційних органів держав-членів забороняти транзит, якщо ці органи “мають достатні причини підозрювати, на підставі розвідувальних або інших джерел, що зазначені товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для розповсюдження зброї масового знищення або засобів її доставки”.

Необхідність запровадження контролю за брокерською діяльністю, пов’язаною з товарами подвійного використання, визначається пунктом (17) Преамбули. При цьому посередницька діяльність підлягає контролю тільки у випадку, коли посередника було проінформовано або йому відомо, що надання таких послуг “може призвести до виробництва або поставки зброї масового знищення в третій країні”.

У Пункті (18) Преамбули визначені основні напрямки удосконалення експортного контролю в рамках ЄС, які включають:

- однакове та послідовне застосування контролю у всіх державах-членах;
- розширення обсягу консультацій між державами-членами перед видачею дозволу на експорт;

- більше зближення умов контролю за товарами подвійного використання, не внесеними у Список;
- гармонізація умов використання різних типів дозволів;
- більш точне визначення невідчутних передач технологій, яке б охоплювало також надання доступу до контрольованих технологій особам в третіх країнах;
- уніфікація засобів обміну чутливою інформацією серед держав-членів, які є учасниками багатосторонніх режимів контролю, зокрема за допомогою захищеної електронної системи.

Перший напрямок удосконалення експортного контролю, а саме однакове та послідовне його застосування, має особливе значення для України, оскільки підтверджує узятий нею курс на гармонізацію норм та правил в сфері експортного контролю за товарами подвійного використання з відповідними стандартами Європейського Союзу.

Нова редакція пункту (14) Преамбули попередньої версії Регламенту (у Регламенті (ЄС) це пункт 19 Преамбули) вимагає від держав-членів не тільки визначити покарання, застосовні у разі порушення положень Регламенту, але вимагає також, щоб ці покарання були “ефективними, пропорційними та стримуючими” [1, Преамбула, пункт 19].

ГЛАВА I ПРЕДМЕТ І ВИЗНАЧЕННЯ

Статтею 1 Регламенту встановлюється “режим Спільноти щодо контролю за експортом, передачею, брокерською діяльністю та транзитом, пов’язаними з товарами подвійного використання”.

Таким чином, вперше у комунітарному законодавстві ЄС встановлюється контроль за наданням посередницьких (брокерських) послуг та контроль за транзитом у відношенні товарів подвійного використання.

Що стосується контролю за посередницькою діяльністю в окремих державах-членах ЄС, то його було запроваджено до прийняття нового Регламенту в таких країнах як Австрія, Німеччина та Польща [2, стор. 12].

Наприклад, в Німеччині вимагається дозвіл на здійснення посередницької діяльності, пов'язаної з товарами, що охоплюються Додатком IV до Регламенту (ЄС) № 1334/2000 (*товари, передача яких в межах Спільноти потребує дозволу – НТЦ*). Вимога щодо надання дозволу не застосовується, якщо країна-покупець або країна призначення внесена у Додаток II, Частина 3 Регламенту (ЄС) № 1334/2000 (це Австралія, Канада, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Швейцарія, Сполучені Штати Америки).

Крім того, вимога щодо ліцензування поширюється також на посередницьку діяльність, здійснювану громадянами Німеччини поза межами території Німеччини, якщо країна-покупець або країна призначення підлягає дії міжнародного ембарго на поставки зброї та якщо експортера проінформовано про вірогідність використання експорту для військового кінцевого використання, або до країн, внесених (*Німеччиною – НТЦ*) у національний список країн К (на сьогоднішній день – це Куба та Сирія) [2, стор. 12].

В Главі I зазнав зміни текст визначення терміну “невідчутний експорт”, тобто невідчутна передача технології або програмного забезпечення електронними засобами. Новою є частка тексту, що відноситься до передачі електронними засобами “... надання доступу в електронній формі до згаданих вище програмного забезпечення і технології юридичним та фізичним особам і повним товариствам поза Спільнотою” [1, Стаття 2 (iii)].

Питання контролю за розміщенням технології на веб-сервері, що знаходиться поза межами ЄС, та її наступне завантаження з цього веб-сервера, було суперечливим з огляду на складність точного визначення місця розміщення такого серверу [2, стор. 17]. Однак, наведеним вище положенням [1, Стаття 2 (iii)] такий контроль міг би бути запровадженим, хоча, на думку проф. Мішеля [2, стор. 17], “залишається незрозумілим, як це [положення] буде імплементовано органами експортного контролю держав-членів ЄС”.

Що стосується надання доступу до технології у корпоративній мережі (Інтранеті), то вона також розглядається як передача електронними засобами, тому дозвіл на передачу є необхідним, якщо до завантаженої в Інтранет технології матимуть доступ співробітники компанії, що знаходяться поза межами ЄС. Більше того, якщо співробітник компанії має доступ до контрольованої технології через Інтранет, коли він знаходиться поза межами ЄС, такий доступ підлягає ліцензуванню, навіть якщо співробітник компанії не має наміру передавати зазначену технологію іншій особі за кордоном [2, стор. 18].

В ЄС на невідчутні передачі технологій можуть також надавати Генеральний дозвіл Спільноти, але тільки до таких країн як Австралія, Канада, Сполучені Штати, Японія, Норвегія, Нова Зеландія та Швейцарія. Крім того, окремі держави-члени ЄС надають глобальні дозволи на невідчутні передачі, що дозволяє уникнути зайвого адміністративного навантаження на бізнес [2, стор. 17].

Як вже зазначалось вище, в Регламенті (ЄС) № 428/2009 посередницьку діяльність, пов'язану з товарами подвійного використання, визначено як окремий об'єкт експортного контролю. Визначення термінів "брокерські послуги" та "брокер" наведено у параграфах 5 та 6 Статті 2 Регламенту:

"5. "брокерські послуги" означають:

- проведення переговорів стосовно трансакцій щодо закупівлі або укладення трансакцій щодо закупівлі, продажу або поставки товарів подвійного використання з третьої країни до будь-якої іншої третьої країни, або
- продаж або покупку товарів подвійного використання, які знаходяться у третій країні, з метою здійснення їх передачі до іншої третьої країни.

Для цілей цього Регламенту виключно надання допоміжних послуг вилучається з цього визначення. Допоміжні послуги – це транспортування, фінансові послуги, страхування або перестраховування, або загальна реклама, або просування товарів на ринок".

"6. "брокер" означає будь-яку фізичну або юридичну особу або повне товариство, що є резидентами або засновані у державі-члені Спільноти, яка/яке надає описані в пункті 5 послуги з території Спільноти на територію третьої країни".

Таким чином брокерські послуги, пов'язані з товарами подвійного використання, включають:

1. проведення переговорів щодо закупівлі, продажу або поставки товарів з третьої країни до іншої третьої країни;
2. продаж або покупку товарів, що знаходяться в третій країні, з метою їх передачі до іншої третьої країни.

Такі пов'язані з контрольованими товарами послуги як транспортування, фінансові послуги, запровадження контролю за якими передбачено Резолюцією Ради безпеки ООН 1540 [3, пункт 3d постановчої частини], Регламентом віднесено до допоміжних та таких, що не підлягають контролю згідно з цим Регламентом.

Таким чином, підлягає контролю тільки та брокерська діяльність, що здійснюється/легалізується на території Європейського Союзу особами, які мають місце проживання або місце перебування на території ЄС.

Новим в Регламенті є також визначення терміну “транзит”, який розглядається як окремий об'єкт контролю за експортом подвійного використання: “транзит” означає транспортування товарів подвійного використання третіх країн, які ввозяться на митну територію Спільноти та проходять через цю територію до місця призначення, що знаходиться поза Спільнотою” [1, Стаття 2, параграф 7].

В новій редакції Регламенту в Главі I наведено також визначення різних типів дозволів, що використовуються у відношенні експорту товарів подвійного використання, а саме:

- 1) індивідуальний дозвіл – видається одному експортеріві у відношенні одного кінцевого користувача/консигнатора на один або більше товарів;
- 2) генеральний дозвіл Спільноти – видається на експорт до деяких країн призначення експортеріві, який дотримується умов його застосування, перелічених у Додатку II;
- 3) глобальний дозвіл – видається одному експортеріві на тип або категорію виробів для здійснення експорту до одного або більше конкретних кінцевих користувачів та/або в одній або більше конкретних третіх країнах;
- 4) національний генеральний дозвіл – видається згідно зі Статтею 9 (2) та Додатком III с.

Умови застосування генерального дозволу Спільноти на експорт [1, Стаття 2, параграф 9] наведені в Додатку II до Регламенту. Цей дозвіл може видаватись на всі товари, перелічені в Додатку 1 (Єдиний список товарів подвійного використання), за винятком перелічених у Частині 2 Додатку II.

Згаданий виняток стосується, перш за все, товарів, передача яких в межах Спільноти вимагає отримання дозволу. Це вироби, у яких використано стелс-технологію, окремі вироби, що мають стратегічну важливість для Спільноти, такі як обладнання та пристрої для ініціювання вибуху, бризантні вибухові речовини, криптографічне обладнання, окремі вироби ракетних технологій, речовини, що можуть застосовуватись у хімічній та ядерній зброї [1, Додаток 4].

Крім того, генеральний дозвіл Спільноти не може надаватись для експорту виробів, перелічених у Частині 2 Додатку II Регламент. Цей перелік включає природний або збіднений уран, або торій у різних формах, окремі ядерні технології і програмне забезпечення, окремі компоненти та технології, що підлягають контролю в рамках РКРТ, декілька матеріалів, що можуть бути використані при створенні біологічної зброї.

Обов'язковою умовою використання генерального дозволу Спільноти є звітування про використання дозволу, а також, якщо це визнано доцільним на національному рівні, реєстрація експортера до першого використання дозволу. Важливим є те, що експорт за таким дозволом можна здійснювати тільки до країн, перелічених у Частині 3 Додатку II, а саме: до Австралії, Канади, Японії, Нової Зеландії, Норвегії, Швейцарії та Сполучених Штатів Америки.

Згідно з Регламентом генеральний дозвіл Спільноти не може використовуватись якщо:

- експортера було поінформовано компетентними органами держави-члена або йому відомо, що призначені для експорту вироби можуть бути використані у зв'язку зі зброєю масового знищення або ядерними вибуховими пристроями;
- експортера було поінформовано компетентними органами держави-члена або йому відомо, що призначені для експорту вироби можуть бути використані для кінцевого військового застосування в країні, на яку накладено ембарго на поставки зброї;
- вироби експортуються у вільну митну зону або франко-склад, розміщені в країнах, до яких дозволено здійснювати експорт за цим дозволом [1, Додаток II, Умови та вимоги щодо використання цього дозволу].

Умови, за яких може бути надано національний генеральний дозвіл на експорт, будуть розглянуті нижче.

Крім того, Стаття 2 Регламенту містить терміни “митна територія Європейського Союзу” та “товари подвійного використання третіх країн”, щодо визначення яких параграфи 12 та 13 Статті 2 [1] посилаються на Статтю 3 та Статтю 4 (48) Митного кодексу Спільноти відповідно.

ГЛАВА II СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття 5 Регламенту присвячена контролю за брокерською діяльністю. Так параграф 1 цієї статті визначає умову, за якої діє вимога щодо отримання дозволу на надання посередницьких послуг, пов'язаних з експортом товарів, зазначених у Додатку 1 (Єдиний контрольний список подвійного використання), а саме у випадку, коли “посередника було поінформовано компетентними органами держави-члена, у якому він є резидентом або його засновано, що товари, про які йде мова, є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для будь-якого використання”, пов'язаного з “розробленням, виробництвом, поводженням, експлуатацією, технічним обслуговуванням, зберіганням, виявленням, ідентифікацією або розповсюдженням хімічної, біологічної або ядерної зброї, або інших ядерних вибухових пристроїв, або розробленням, виробництвом, технічним обслуговуванням або зберіганням ракет, здатних доставляти таку зброю” [1, Стаття 4 (1)].

У цьому ж параграфі Статті 5 передбачено, що у разі, коли посередникові відомо про зазначене вище, він повинен повідомити про це компетентні органи, які мають вирішити доцільність застосування вимоги щодо надання дозволу на посередницькі послуги.

Крім того, параграфом 2 Статті 5 передбачена можливість держави-члена поширити вимогу параграфа 1 на товари подвійного використання, не внесені до Додатку I, призначені для використання у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки, а також на товари подвійного використання, призначені для кінцевого військового використання та місць призначення, на які посилається Стаття 4(2).

Нагадаємо, що Стаття 4 (2) Регламенту визначає необхідність отримання дозволу на товари, не внесені в Додаток I, якщо “країна, яка здійснює

покупку, або країна призначення підлягають дії ембарго, рішення щодо якого було прийнято згідно зі спільною позицією або спільною дією, ухваленими Радою чи рішенням Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), або дії ембарго на поставки озброєнь, накладеного юридично обов'язковою резолюцією Ради Безпеки ООН, а також якщо експортера було проінформовано органами, визначеними у параграфі 1, що згадані товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для військового кінцевого використання” [1, Стаття 4.2].

Параграфом 3 Статті 5 передбачається можливість запровадження у національне законодавство держави-члена ЄС вимоги щодо отримання дозволу на посередницьку діяльність, пов'язану з товарами Додатку 1, якщо “посередник має підстави підозрювати, що згадані товари є або можуть бути призначеними” для застосувань, пов'язаних із ЗМЗ або засобами її доставки.

Як було зазначено вище при розгляді визначення термінів “брокерські послуги” і “брокер”, контролю підлягають послуги щодо сприяння здійсненню контрольованого експорту з однієї третьої країни до іншої третьої країни. Якщо брокерські послуги надаються у зв'язку з експортом товару, який знаходиться на території ЄС, до третьої країни, то в такому випадку дозвіл на брокерську діяльність не потрібен, а експорт здійснюється за звичайним дозволом, що надається компетентними органами [2, стор. 32].

В той же час, незважаючи на те, що згідно з Регламентом, контролю підлягає брокерська діяльність, яка здійснюється на території ЄС, держави-члени мають право поширювати такий контроль на посередницьку діяльність (наприклад, організацію укладення контракту на експорт з однієї третьої країни до іншої), здійснювану фізичною або юридичною особою поза межами ЄС [2, стор. 32].

Статті 6.1 передбачає право держави-члена накласти заборону на транзит товарів подвійного використання третіх країн, внесених у Додаток I, у випадку якщо ці товари можуть бути призначеними, повністю або частково, для застосувань, пов'язаних із зброєю масового знищення або засобами її доставки, що згадуються у Статті 4.1 Регламенту. В той же час, положенням Статті 6.2 передбачається право компетентних органів держави-члена у відношенні подібних товарів встановлювати вимогу щодо отримання дозволу на транзит.

Таким чином, цим Регламентом встановлюється вимога щодо заборони або ліцензування транзиту товарів подвійного використання третіх країн, якщо такі товари пов'язані із ЗМЗ або засобами її доставки.

ГЛАВА III

ДОЗВІЛ НА ЕКСПОРТ ТА ДОЗВІЛ НА БРОКЕРСЬКІ ПОСЛУГИ

У Статті 9 передбачено вимогу до експортерів щодо надання інформації, необхідної для розгляду заяв на індивідуальні або глобальні дозволи на експорт. Така інформація, серед іншого, має містити дані щодо “кінцевого користувача, країну призначення і кінцеве використання товару, що експортується”. Крім того, за рішення компетентних органів держави-члена “надання дозволу може підлягати, якщо це доцільно, обов'язковому наданню заяви про кінцеве використання” [1, Стаття 9.2, параграф 3].

У параграфі 3 цієї Статті визначено, що час розгляду заяв на індивідуальні або глобальні дозволи визначається національним законодавством країни-члена ЄС.

Далі у параграфі 4 Статті 9 визначено умови надання/ненадання національних генеральних дозволів на експорт. Такі дозволи можуть використовуватися експортерами, які є резидентами або їх було засновано у державі-члені, згідно з інструкціями, наведеними у Додатку III до Регламенту. Критерії, що мають бути враховані при прийнятті рішення щодо надання дозволу (ліцензії) на брокерські послуги, представлені у Статті 12 Регламенту [1].

Додаток III Регламенту складається з трьох частин: III а, III б та III с. У перших двох наведені зразки форм індивідуального або глобального дозволу на експорт та надання посередницьких послуг. У частині III с наведені загальні елементи для публікації інформації стосовно виданих національних глобальних дозволів на експорт у національних офіційних бюлетенях. Ці публікації повинні містити наступну інформацію:

1. Назву генерального дозволу на експорт.
2. Державний орган, що видає дозвіл.
3. Текст, що підтверджує юридичну дійсність дозволу на території Європейського Союзу (стандартний текст, що наводиться).

4. Предмети, що експортуються.
5. Місце/місця призначення.
6. Умови та вимоги.

У параграфі 2 Статті 9.4b зазначено вимогу щодо обов'язку держав-членів “негайно повідомляти Комісію про будь-які видані або змінені генеральні дозволи на експорт”, яка публікує ці повідомлення в Офіційному бюлетені Європейського Союзу.

Національні генеральні дозволи на експорт не видаються на товари, внесені у частину 2 Додатку II. Крім того, такі дозволи не повинні використовуватись, якщо “експортера було повідомлено офіційними органами його країни, що товари, про які йде мова, є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для будь-яких застосувань, на які посилаються параграфи 1 та 3 Статті 4, або параграф 2 Статті 4, в країні, що підлягає ембарго на поставки зброї, рішення щодо якого було прийняте спільною позицією або спільною дією, прийнятими Радою, або за рішенням ОБСЄ, або ембарго, накладеним юридично обов'язковою резолюцією Ради безпеки ООН, або якщо експортеріві відомо, що згадані товари призначені для згаданих вище застосувань” [1, Стаття 9.4c].

Звертаємо увагу на те, що згадані вище параграфи 1, 2 та 3 Статті 4 взагалі посилаються на принцип всеохоплюючого контролю, тобто запровадження умови отримання дозволу на експорт товарів, не внесених в Додаток I Регламенту, у випадку коли:

- експортера було поінформовано компетентними державними органами про можливість використання товарів, призначених для експорту, у зв'язку з розробленням, виробництвом, поводженням, зберіганням тощо ЗМЗ та ракет, здатних доставляти таку зброю;
- країна-імпортер або країна призначення підлягає дії ембарго на поставки зброї і експортера було поінформовано компетентними державними органами про можливість використання товарів, призначених для експорту, для військового кінцевого використання;
- експортера було поінформовано компетентними державними органами країни-члена про можливість використання товарів, призначених для експорту, у якості частин або компонентів товарів військового призначення, внесених у національний список товарів військового

призначення, які попередньо було експортовано з території цієї країни-члена без дозволу або у порушення дозволу, встановленого національним законодавством цієї країни;

- експортерів відомо, що товари подвійного використання, не внесені до Додатку I, які він має намір експортувати, можуть бути використані для будь-якого застосування, зазначеного у параграфах 1-3 Статті 4 Регламенту. У цьому випадку експортер зобов'язаний повідомити про це компетентні органи, які вирішать питання щодо необхідності отримання дозволу.

Стаття 10 Регламенту є повністю новою і присвячена дозволам на проведення брокерської діяльності. Згідно з положенням Статті 10.1 дозволи на брокерські послуги “надаються компетентними органами держави-члена, у якій брокер є резидентом або у якій його засновано. Ці дозволи видаються на встановлену кількість конкретних товарів, які переміщуються між двома або більшою кількістю третіх країн”. Крім того це положення передбачає, як умову надання дозволу на посередницьку діяльність, точного визначення “місцезнаходження цих товарів у третій країні, що є країною походження товарів, кінцевого користувача та його точне місцезнаходження”.

Параграф 2 цієї статті вимагає від брокерів надання компетентним органам “усієї релевантної інформації, необхідної під час підготовки заяв на видачу дозволів на посередницькі послуги згідно з цим Регламентом, зокрема подробиці щодо місцезнаходження товарів подвійного використання у третій країні, яка є країною походження, однозначний опис згаданих товарів та їх кількості, третіх сторін, які беруть участь у транзакції, третьої країни призначення, кінцевого користувача у зазначеній третій країні та його точне місцезнаходження”.

Зміст згаданої вище інформації має бути узгодженим між державами-членами та опублікованим, але спільного взаєморозуміння (державами членами) щодо інформації, яка має надаватись заявниками для отримання дозволів на здійснення брокерських послуг, на часі не досягнуто [2, стор. 64].

Пункти 3 та 4 Статті 10 відносять визначення періоду оброблення заяв на отримання дозволів на брокерські послуги до компетенції національних органів та зобов'язують їх надавати Комісії перелік органів, уповноважених видавати такі дозволи.

В новому Регламенті доповнено пункт 2 Статті 11, що стосується права держави-члена звернутися до іншої держави-члена з проханням щодо ненадання дозволу на експорт, якщо такий експорт може нанести шкоду суттєвим інтересам цієї держави. Якщо дозвіл вже були видано, держава може попросити про його анулювання, призупинення, зміну або відкликання. В такому випадку, згідно із Статтею 11.2, держава-експортер проводить консультації юридично необов'язкового характеру з державою, що звернулась з проханням. Ці консультації мають бути завершені протягом 10 робочих днів.

Новим в цьому положенні є те, що у разі негативної відповіді на прохання щодо невидачі, анулювання тощо дозволу на експорт держава-експортер повинна повідомити про своє рішення Комісію та інші держави-члени за допомогою електронної системи, що згадується у Статті 13.6.

Деяких змін зазнала також Стаття 12. Перший пункт, яким встановлюються критерії, що мають бути враховані в процесі прийняття рішення щодо можливості видачі дозволу, доповнено словами щодо надання дозволу на брокерські послуги.

Нагадаємо, що такі критерії включають:

- (a) зобов'язання та обов'язки в рамках режимів нерозповсюдження та домовленостей в сфері експортного контролю;
- (b) зобов'язання відповідно до міжнародних санкцій;
- (c) міркування, пов'язані з зовнішньою та безпековою політикою;
- (d) міркування, пов'язані з кінцевим використанням та ризиком відхилення [1, Стаття 12 (1)].

Таким чином Регламентом встановлюються однакові вимоги до критеріїв, що враховуються при видачі дозволу як на експорт, так і на надання брокерських послуг, пов'язаних з товарами подвійного використання.

Більше того, до Статті 12 введено новий параграф (2), яким передбачено, що крім наведених вище критеріїв, держави-члени повинні в процесі розгляду заяви на видачу глобального дозволу на експорт враховувати "використання експортером пропорційних та адекватних засобів і процедур з метою

забезпечення дотримання положень та цілей цього Регламенту та умов дозволу”.

На думку проф. Мішеля [2], ціллю цього пункту є “примусити держави-члени вимагати від експортерів запровадження ефективної системи внутрішньофірмового експортного контролю як умови надання глобального дозволу” [2, стор. 72].

Стаття 13 Регламенту стосується можливості відмови у видачі дозволу на експорт, а також анулювання, призупинення, зміни, обмеження або відкликання такого дозволу. Про відповідні рішення держави-члени зобов’язані повідомляти інші держави-члени ЄС, а також Комісію. Новою є внесення вимоги щодо такого повідомлення у разі, коли компетентні органи держави-члена визначили, що на намічений експорт не може бути видано дозволу [1, Стаття 13.1]. Крім того, новою редакцією параграфа 1 цієї статті передбачається, що компетентний орган держави-члена, який призупинив дію дозволу, наприкінці періоду призупинення повідомляє інші держави-члени та Комісію про своє остаточне рішення щодо цього дозволу.

Наступним параграфом Статті 13 запроваджується нове законодавче положення щодо відмов у видачі дозволів. Цим положенням передбачається, що не пізніше ніж через три роки після надання повідомлення про відмову, держави-члени здійснюють перегляд таких відмов та у разі необхідності відкликають, змінюють або поновлюють зазначені відмови. Про результати такого перегляду вони повинні повідомити компетентні органи інших держав-членів та Комісію. Відмови, які не було відкликано, залишаються в силі.

Параграфи 1 та 2 поширюються також на заяви на дозволи на брокерську діяльність [1, Стаття 13 (4)].

Параграф 3 Статті 13 зобов’язує держави-члени повідомляти інші держави-члени та Комісію про рішення щодо заборони транзиту товарів подвійного використання, внесених у Додаток І. Новою є також визначена цим параграфом вимога щодо змісту інформації, яку мають містити такі повідомлення, а саме: класифікацію товару, технічні параметри, країну призначення та інформацію про кінцевого користувача.

Параграф 5 цієї статті стосується виконання правила “не підірвати режим” (“no undercut rule”), яке застосовується учасниками багатосторонніх режимів експортного контролю у відношенні експорту ідентичних товарів, у дозволі на експорт якого було попередньо відмовлено одним або більше з учасників

режиму. Нове положення передбачає також поширення дії цього правила на транзит товарів подвійного використання, внесених у Додаток I, та пов'язані з ними брокерські послуги.

Згідно з цим положенням компетентні органи держави-члена перед тим, як видати дозвіл на експорт або прийняти рішення щодо дозволу на транзит, повинні проаналізувати усі чинні відмови на дозвіл або транзит інших держав-членів у відношенні ідентичної трансакції (тобто трансакції, яка здійснювалась у відношенні товару з ідентичними технічними характеристиками до одного й того ж кінцевого користувача або консигнатора).

У такому випадку обов'язковим є проведення консультацій з компетентними органами держав-членів, які прийняли рішення щодо відмови, а у разі позитивного рішення щодо експорту або транзиту, вони повинні проінформувати про таке рішення органи інших держав-членів і Комісію і надати релевантну інформації для роз'яснення прийнятого рішення.

Далі параграфом 6 Статті 13 встановлюється, що усі зазначені вище повідомлення здійснюються через захищені електронні засоби зв'язку у тому числі через захищену систему, про яку йде мова у Статті 19.4 Регламенту.

Інформація, якою обмінюються у відповідності до положень Статті 13, вважається конфіденційною та має відповідати положенням Статті 19, яку буде розглянуто нижче.

Стаття 14 встановлює вимогу щодо використання зразків бланків дозволів, визначених у Додатках III а (зразок форми індивідуального або глобального дозволу на експорт) та III б (зразок форми дозволу на надання посередницьких послуг) до Регламенту. Новим є текст щодо дозволів на посередницькі послуги. Як зауважує автор Коментарю [2], форми, запропоновані у Додатку III, призначені для використання державами членами як зразки, на основі яких вони можуть розробляти свої національні форми індивідуальних, глобальних дозволів та дозволів на посередницьку діяльність [2, стор. 76].

ГЛАВА IV

ООНОВЛЕННЯ СПИСКІВ ТОВАРІВ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

У Статтю 15 цієї глави, присвячену оновленню єдиного контрольного списку ЄС, добавлено нове положення щодо оновлення Додатку IV, який містить

перелік предметів, передачі яких в межах Європейського Союзу потребують індивідуального дозволу і не можуть здійснюватись за генеральним дозволом, як зазначено у Статті 22 Регламенту.

Згідно з цим положенням, оновлення Додатку IV, що є підгрупою Додатку I, здійснюється з урахуванням державної політики та інтересів державної безпеки держав-членів [1, Стаття 15.2].

ГЛАВА V МИТНІ ПРОЦЕДУРИ

У цій главі немає нових положень, зміни зазнали тільки посилання на Статті Регламенту (ЄС) № 2454/93.

ГЛАВА VI АДМІНІСТРАТИВНА СПІВПРАЦЯ

У цій главі до Статті 19.2 внесено доповнення, яким визначається можливий зміст інформації, якою мають обмінюватись компетентні органи держав-членів в рамках співпраці. Метою такого обміну інформацією, як зазначено у параграфі 1 цієї статті, є “усунення ризику можливих розходжень у застосуванні заходів експортного контролю до товарів подвійного використання, що можуть призвести до деформації торгівлі, яка могла б створити труднощі для однієї або більше держав-членів” [1, Стаття 19 (1)].

Згадана інформація може включати “подробиці щодо експортерів, яких згідно з національними санкціями було позбавлено права використання національних генеральних дозволів або генеральних дозволів Спільноти на експорт”, а також інформацію стосовно “проблемних кінцевих користувачів та акторів, які беруть участь у закупівельній діяльності, що викликає підозри”.

Крім того, новими є параграфи 4, 5 та 6 Статті 19. Нові положення стосуються тільки країн-членів ЄС. У параграфі 4 мова йде про право Комісії створити “захищену та зашифровану систему для обміну інформацією між державами-членами та, у необхідних випадках, Комісією за узгодженням з Координаційною групою з питань товарів подвійного використання, заснованою згідно із Статтею 23”.

Параграф 5 стосується обов'язку держав-членів надавати експортерам та брокерам, які є резидентами або засновані у державі-члені, директив, а також доступу до рекомендацій щодо найкращих практик у сфері експортного контролю.

Параграф 6 Статті 19 стосується оброблення персональних даних учасників міжнародних передач у відповідності з прийнятими в ЄС нормами та правилами, які забезпечують захист фізичних осіб у сфері оброблення персональних даних та вільного переміщення таких даних.

ГЛАВА VII ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ

Стаття 20 Регламенту встановлює вимоги щодо ведення експортерами докладних реєстрів або записів експортних поставок та дає рекомендації стосовно основних вимог до змісту таких реєстрів або записів [1, Стаття 20.1].

Новим є положення цієї статті [1, Стаття 20.2], що поширює вимогу щодо ведення реєстрів або записів на брокерів, щодо яких застосовується Стаття 5 Регламенту. Мова йде про вимогу щодо отримання брокерами дозволу на операції, пов'язані з товарами, внесеними у Додаток I Регламенту, якщо посередника було проінформовано компетентними органами або йому стало відомо про можливість використання таких товарів у зв'язку із зброєю масового знищення або засобами її доставки [1, Стаття 5.1].

Ця вимога застосовується також до брокерських операцій пов'язаних з товарами, не внесеними у Додаток I, якщо посередника було проінформовано компетентними органами або йому стало відомо про призначення товарів для кінцевого військового використання в країні, що підлягає ембарго на поставки зброї [1, Стаття 4.2].

Крім того, Стаття 20.2 вказує на ціль ведення таких реєстрів або записів, а саме: вони мають створювати можливість “підтвердження, за запитом, опису товарів подвійного використання, які були об'єктом брокерських послуг, періоду, протягом якого зазначені товари були об'єктом таких послуг, та їхнє місце призначення, а також країн, зацікавлених у цих брокерських послугах”.

ГЛАВА VIII

ІНШІ ПОЛОЖЕННЯ

У цій главі деяких змін зазнали положення, що стосуються Координаційної групи. Змінено назву групи: Координаційна група з питань товарів подвійного використання (в Регламенті (ЄС) № 1334/2000 – Координаційна група). Крім того, у параграфі 2 цієї статті в обов'язки Координаційної групи добавлено надання консультацій брокерам, яких стосується цей Регламент (Регламентом (ЄС) № 1334/2000 передбачалось надання консультацій тільки представникам організацій-експортерів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items. Official Journal of the Europe Union, 29.5.2009, L134
http://ec.europa.eu/trade/issues/sectoral/industry/dualuse/index_en.htm
2. The European Union Export Control Regime: Comment of the Legislation: article-by-article. Pr. Dr Quentin Michel, European Studies – Political Science Department, Faculty of Law and Political Science – Liege University – Belgium, May 2009
<http://iv.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/Quentin.pdf>
3. Резолюція 1540 (2004), прийнята Советом Безопасности на его 4956-м заседании 28 апреля 2004 года, S/RES/1540 (2004)
<http://www.un.org/russian/document/scresol/res2004/res1540.htm>

ВИВЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ ОКРЕМИХ ЗАКОНОДАВЧИХ ПОЛОЖЕНЬ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС В СФЕРІ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТОВАРАМИ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

ВСЕОХОПЛЮЮЧИЙ КОНТРОЛЬ

ВСТУП

Сьогодні ні в кого не викликає сумнівів необхідність державного експортного контролю. За роки своєї незалежності Україна побудувала розвинену систему експортного контролю, що передбачає дотримання усіх загальноприйнятих вимог у цій сфері та запровадження нововведень, спрямованих на посилення її ефективності.

Існування контрольних списків лише частково розв'язує проблему, пов'язану з нерозповсюдженням. Навіть найміцніша система експортного контролю стає безсилою якщо вона не має механізму застосування, коли це необхідно, контролю до так званих “порогових виробів”. Існує безліч виробів подвійного використання низького технологічного рівня, наприклад звичайне випробувальне обладнання, неконтрольовані металообробні верстати тощо, які не внесені до контрольних списків багатосторонніх режимів експортного контролю, але можуть зробити суттєвий внесок в програми створення зброї масового знищення або військових ракет. Тому, з метою запобігання розповсюдженню та наданню допомоги таким програмам, міжнародна спільнота повинна була визначити методи контролю експорту виробів, як внесених, так і не внесених у відповідні контрольні списки. У 90-их роках минулого століття США та інші країни-експортери почали застосовувати так званий всеохоплюючий контроль*.

Всеохоплюючий контроль передбачено як в законодавстві Європейського Союзу, так і в національних законодавчих актах держав-членів ЄС. Положення щодо такого контролю містяться і у відповідних законодавчих актах України.

*<http://www.exportcontrol.org/links/1374c.aspx>

Механізм всеохоплюючого контролю надає урядовим органам влади можливість поставити під контроль виробу, не внесені у списки, у випадку, коли є інформація щодо можливості використання таких виробів в або для програм ЗМЗ. Цей механізм, за своїм призначенням, має сильну залежність від розвідувальної інформації, що стосується кінцевого користувача та кінцевого використання.

Попри важливість всеохоплюючого контролю, методи його застосування досить залишаються складними не тільки для експортерів потенційно небезпечних товарів, але й для фахівців у сфері експортного контролю. Тому питання законодавчого забезпечення принципу всеохоплюючого контролю та процедур щодо його реалізації надалі залишається актуальним.

У цьому розділі звіту будуть розглянуті та проаналізовані законодавчі положення Європейського Союзу, держав-членів ЄС та України стосовно всеохоплюючого контролю, проведено порівняльний аналіз європейського та українського законодавства з питань експортного контролю та надано рекомендації щодо застосування європейського законодавчого досвіду в Україні.

Для зручності аналізу законодавчі положення, якими реалізується принцип всеохоплюючого контролю, будуть розглядатись з точки зору охоплення ними контролю за наведеними нижче видами діяльності, пов'язаними з міжнародними передачами товарів подвійного використання, що підлягають експортному контролю, а саме:

1. Експорт виробів, не внесених в контрольні списки;
2. Брокерська діяльність;
3. Транзит.

1. ВСЕОХОПЛЮЮЧИЙ КОНТРОЛЬ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Комунарне законодавство ЄС

Експорт виробів, не внесених в контрольні списки

Основним законодавчим документом Європейського Союзу в сфері контролю за експортом подвійного використання є прийнятий Радою ЄС 5 травня 2009 року Регламент (ЄС) № 428/2009 (далі – Регламент), яким впроваджується комунарний режим контролю за експортом, передачею, брокерською

діяльністю та транзитом виробів подвійного використання, пов'язаними з такими виробами.

Вимоги щодо застосування принципу всеохоплюючого контролю передбачені Статтею 4 Регламенту. Дозвіл на експорт предметів, не внесених у Додаток І (єдиний контрольний список ЄС) вимагається якщо:

- експортера **було проінформовано** компетентними державними органами держави-члена, у якій його було засновано, що товар, який він має намір експортувати, є або може бути призначеним для використання у діяльності, пов'язаній із зброєю масового знищення або ракетами, здатними доставляти таку зброю [1, Стаття 4.1];
- країна-реципієнт підлягає дії ембарго на поставки зброї згідно з рішенням, визначеним у Спільній позиції або Спільній дії, прийнятих Радою (ЄС) або рішенням ОБСЄ, або ембарго на поставки зброї, накладені резолюцією Ради Безпеки ООН, і експортера **було проінформовано** компетентними державними органами держави-члена, що вироби, які він має намір експортувати, є або можуть бути призначеним для кінцевого військового використання в країні призначення. В цьому положенні військове кінцеве призначення означає установку у виробках, перелічених в національних списках товарів військового призначення, використання виробничого, випробувального або аналітичного обладнання та його компонентів для розробки, виробництва або технічного обслуговування виробів військового призначення, а також використання будь-яких напівфабрикатів в установках для виробництва товарів військового призначення [1, Стаття 4.2];
- експортера **було проінформовано** компетентними державними органами держави-члена, що вироби, які він має намір експортувати, є або можуть бути призначеним для використання у якості вузлів або компонентів тих товарів військового призначення (внесених у відповідний список ТВП), які були експортовані з території держави-члена без дозволу/ліцензії або у порушення дозволу/ліцензії цієї держави-члена [1, Стаття 4.3].

Ще однією прямою, тобто обов'язковою вимогою, що встановлюється Регламентом, є зобов'язання експортера, якому відомо про намір країни-

одержувача використати вироби, не внесені в Додаток I, у зв'язку із зброєю масового знищення або ракетами для її доставки, або для кінцевого військового використання, повідомляти про це національний ліцензійний орган. В такому випадку питання щодо необхідності ліцензування експорту вирішується цим національним органом [1, Стаття 4.4].

Наведені вище чотири прямі вимоги Регламенту мають пряму юридичну силу на усій території Європейського Союзу, тобто повинні виконуватись усіма державами-членами ЄС без обов'язкової імплементації їх в національних законодавчих актах.

Далі розглянемо пов'язані з всеохоплюючим контролем рекомендаційні положення Регламенту, тобто такі, що **можуть бути імплементовані** у національні законодавства країн-членів за рішенням уряду.

Згідно з пунктом 5 Статті 4, країна-член ЄС у своєму національному законодавстві може встановлювати вимогу щодо отримання дозволу, якщо експортер має підстави **підозрювати**, що не внесені до Додатку I товари, які він має намір експортувати, призначені для використання у зв'язку із зброєю масового знищення, засобами її доставки або для кінцевого військового призначення (якщо імпортером є країна під дією ембарго, або товари призначені для інтеграції у вироби військового призначення, експорт яких було здійснено раніше без відповідного дозволу або у порушення вимог такого дозволу) [1, Стаття 4.5].

Цим положенням, як і положенням Статті 4.5. Регламенту, відповідальність за можливе відхилення експорту, а значить і за визначення можливого ризику такого відхилення, покладається на експортера.

Враховуючи важливість оцінки ризику відхилення під час експорту товарів, не внесених у контрольні списки, нижче ми наведемо повний перелік запитань, відповіді на які дозволяють оцінити наявність такого ризику. Цей перелік було представлено на Пленарному засіданні країн-учасниць Вассенаарської Домовленості у 2003 році і наведено в Коментарі професора Льєжського Університету д-ра Квентіна Мішеля [2, стор. 26-27]:

1. Чи знаєте ви свого замовника? Якщо ні, чи важко знайти інформацію про нього?
2. Чи має замовник або кінцевий користувач зв'язки з військовою промисловістю?

3. Чи має замовник або кінцевий користувач зв'язки з військовою або державною дослідницькою організацією?
4. Якщо ви мали справу з цим замовником раніше – чи це його звичайне замовлення? Чи відповідає ваш товар сфері діяльності замовника?
5. Чи ознайомлений замовник з товаром та його робочими характеристиками або чи є очевидним брак його технічних знань?
6. Чи виявляє замовник небажання надати сертифікат кінцевого використання або чи є інформація недостатньою у порівнянні з іншими питаннями, що обговорювались?
7. Чи відмовляється замовник від стандартної установки, навчання або послуг з технічного обслуговування?
8. Чи вимагається незвичне пакування та маркування?
9. Чи є маршрут перевезення незвичним?
10. Чи замовляє замовник надмірну кількість запасних частин або інших виробів, які пов'язані з товаром, але не пов'язані з заявленим кінцевим використанням?
11. Чи пропонує замовник незвично вигідні умови оплати, такі як значно вища ціна?
12. Чи пропонує замовник здійснити оплату готівкою?

Відповіді на ці запитання дають змогу зрозуміти, чи є експорт підозрілим, та у разі необхідності звернутися за консультацією до національного ліцензійного органу.

Крім названих вище підстав для застосування принципу всеохоплюючого контролю, Регламент надає державам-членам також право “забороняти або запроваджувати вимогу щодо отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, з огляду на суспільну безпеку або права людини“ [1, Стаття 8.1].

Слід звернути увагу на те, що у відношенні експорту, щодо якого застосовується принцип всеохоплюючого контролю, застосовуються такі ж самі процедури розгляду заяв на дозвіл як і у відношенні до виробів, внесених в контрольний список (Додаток I). Перед тим як видати дозвіл, компетентний національний орган повинен проаналізувати усі чинні відмови інших держав-членів, що стосувались виробів з суттєво ідентичними параметрами або технічними характеристиками та призначались для експорту до того ж самого кінцевого користувача або консигнатора. Після такого аналізу проводяться консультації з органами держави-члена, яка видала відмову. Якщо держава-експортер все ж таки вирішила надати такий дозвіл, вона повинна проінформувати про це компетентні органи інших держав-членів ЄС і

Комісію та надати усю релевантну інформацію, що пояснює таке рішення [1. Стаття 13.5].

Брокерська діяльність

Відповідно до Статті 5.1 Регламенту отримання дозволу на надання брокерських послуг є **обов'язковим** тільки у випадку, якщо послуги пов'язані з виробами подвійного використання, внесеними до контрольного списку (Додаток I), і брокера було повідомлено компетентними органами держави члена про те, що ці вироби є або можуть бути призначеними для застосування у зв'язку із зброєю масового знищення або ракетами, здатними доставляти таку зброю.

Крім того, ця Стаття вимагає від брокера повідомляти компетентні державні органи про призначення брокерських послуг, які він планує надавати, для застосувань, пов'язаних із зброєю масового знищення та засобами її доставки - у разі, якщо він володіє такою інформацією.

Як було показано вище, безпосередньої вимоги щодо застосування принципу всеохоплюючого контролю до брокерської діяльності, пов'язаної з товарами подвійного використання, не внесеними в контрольний список, Регламентом не передбачено. В той же час Регламентом передбачена можливість застосування принципу catch-all у національному законодавстві держав-членів: “Держава-член може поширити застосування параграфу 1 (Статті 5 – НТЦ) у відношенні не внесених у список предметів подвійного використання для застосувань, на які посилається Стаття 4.1 ...” [1, Стаття 5.2].

Стаття 5.3 [1] також надає державам-членам право “приймати або зберігати в силі національне законодавство, яким запроваджується вимога щодо отримання дозволу на брокерські послуги, пов'язані з виробами подвійного використання, якщо **брокер має підстави підозрювати**, що такі вироби є або можуть бути призначеними“ для використання у зв'язку із зброєю масового знищення або засобами її доставки.

Таким чином, питання щодо впровадження принципу всеохоплюючого контролю у відношенні брокерської діяльності може вирішуватись самостійно кожною державою-членом Європейського Союзу.

Транзит

Регламент (ЄС) 428/2009 не містить положень, що встановлюють обов'язковий контроль за транзитом товарів подвійного використання, але передбачає право держави-члена заборонити транзит виробів через

територію держави, якщо вони є або можуть бути призначеними для використання у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки.

Статтею 6 також передбачається можливість запровадження державою-членом в окремих випадках вимоги щодо ліцензування транзиту товарів подвійного використання (внесених у Додаток I), якщо вони є або можуть бути призначеними для використання, пов'язаного із зброєю масового знищення або засобами її доставки [1, Стаття 6.2].

Крім того, держави-члени мають право поширювати застосування Статті 6.1, що згадувалась вище, на товари подвійного використання, не внесені до контрольного списку (тобто до Додатку I), якщо ці вироби призначені для використання у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки [1, Стаття 6.3].

Таким чином, питання щодо надання дозволу на транзит товарів подвійного використання як внесених, так і не внесених до контрольного списку має вирішуватись на індивідуальній основі компетентним органом держави-члена. Але це стосується **тільки** транзиту виробів, що є або можуть бути призначеними для використання у зв'язку із зброєю масового знищення.

Висновки

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити висновок, що у відношенні застосування принципу всеохоплюючого контролю Регламентом (ЄС) № 428/2009 передбачені як обов'язкові для виконання усіма країнами ЄС вимоги, так і право запровадження окремих законодавчих положень щодо всеохоплюючого контролю в національному законодавстві.

До додаткових законодавчих положень стосовно всеохоплюючого контролю, які можуть бути запроваджені на національному рівні, належать:

1. запровадження вимоги на експорт виробів, не внесених в контрольний список, якщо експортер має підстави підозрювати, що ці предмети можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки [1, Стаття 4.5];
2. запровадження вимоги щодо отримання дозволу на надання брокерських послуг, пов'язаних з виробами, не внесеними до контрольного списку, які можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки [1, Стаття 5.2];

3. запровадження вимоги щодо отримання дозволу на транзит виробів подвійного використання, не внесених до контрольного списку, які можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки [1, Стаття 6.3], а також
4. запровадження заборони або вимоги щодо отримання дозволу на експорт предметів подвійного використання, не внесених до контрольного списку, з огляду на суспільну безпеку або права людини [1, Стаття 8.1].

Нижче буде розглянуто, яким чином ці положення імплементуються в національні законодавства таких держав-членів ЄС, як Швеція та Польща.

1.2. Законодавство Швеції

Закон Швеції про контроль за продукцією подвійного використання та технічною допомогою (далі – Закон Швеції) [3], який набув юридичної сили 1 серпня 2010 р., є компліментарним до Регламенту (ЄС) № 428/2009, прями вимоги якого є обов'язковими для виконання урядом Швеції.

Крім того, як було показано у підрозділі 1.1 цього звіту, в Регламенті є чотири положення, які містять рекомендаційні вимоги, що можуть бути імплементовані у відповідних національних законодавчих актах держави-члена ЄС. Мова йде про вимоги представлені у наступних статтях Регламенту: 4.5, 5.2, 6.3 та 8.1.

В Законі Швеції в розділі “Експорт, передача, транзит та брокерська діяльність” параграфами 4a, 4b, 4d та 5 передбачено право уряду видавати регуляторні акти, згідно з якими імплементуються положення Регламенту 4.5, 5.2, 6.3 та 8.1 відповідно.

На часі немає додаткових положень, прийнятих в рамках законодавства Швеції, що імплементують рекомендаційні вимоги Регламенту в національне законодавство Швеції.

1.3. Законодавство Польщі

На цей час у Польщі міжнародні передачі товарів подвійного використання та військового призначення регламентуються законом “Про зовнішню торгівлю товарами, технологіями та послугами, що мають стратегічне значення для

безпеки держави та збереження миру та безпеки” від 20 листопада 2000 року з останніми змінами, внесеними 11 травня 2004 року (далі – Закон Польщі) [4].

Нова редакція Закону з врахуванням вимог Регламенту (ЄС) № 429/2009 ще не опублікована, тому у цьому звіті ми посилатимемося на релевантні положення діючої версії польського закону.

Згідно з цим законом, до зовнішньої торгівлі (*стратегічними товарами – НТЦ*) віднесено експорт, брокерські послуги, технічну допомогу, імпорт та транзит. При цьому експорт товарів подвійного використання [*тобто товарів, внесених в Єдиний контрольний список ЄС - НТЦ*] та брокерські послуги, пов’язані з такими товарами, можуть здійснюватись виключно на підставі дозволу [4, Стаття 6.1]. В той же час транзит потребує дозволу тільки у випадку товарів військового призначення [4, Стаття 6.2].

Що стосується застосування принципу всеохоплюючого контролю, то, згідно з положеннями Статті 6.7 Закону Польщі [4], на **експорт** товарів, не внесених у список товарів подвійного використання, або список товарів військового призначення **необхідно отримати дозвіл**, якщо експортеріві відомо або його було проінформовано, що такі товари можуть бути використані у цілях та за обставин, наведених нижче:

- “1) кінцевий користувач має намір використати товари військового призначення для порушення прав людини або придушення фундаментальних свобод людини;
- 2) поставка товарів військового призначення становитиме загрозу для миру або в інший спосіб призведе до порушення стабільності в регіоні;
- 3) країна кінцевого призначення виступає спонсором, сприяє чи заохочує тероризм або міжнародну злочинність;
- 4) товари військового призначення можуть бути використані з іншою ціллю аніж для задоволення виправданих потреб оборони та безпеки держави.” [4, Стаття 10.1].

З наведеного вище, зрозуміло, що до товарів подвійного використання може мати відношення тільки пункт 3, але прямого посилання саме на цей вид контрольованих товарів він не містить.

Нові законодавчі акти Польщі, які можуть запроваджувати рекомендаційні вимоги відповідних положень Регламенту, ще не опубліковані.

2. ВСЕОХОПЛЮЮЧИЙ КОНТРОЛЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Експорт виробів, не внесених в контрольні списки

В українському законодавстві умови застосування принципу всеохоплюючого контролю визначені в Законі України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” (далі – Закон України) [5]. Згідно зі Статтею 10 цього закону, застосування процедур експортного контролю по відношенню до виробів, не внесених в контрольні списки України, здійснюється за наступних обставин:

- (1) якщо центральні органи виконавчої влади, що здійснюють державний експортний контроль отримують інформацію про **наміри або можливість** використання передбачених для **експорту** товарів, не внесених в контрольні списки, **у зв’язку із зброєю масового знищення або засобами її доставки**, вони **зобов’язані** проінформувати про це Державну службу експортного контролю України, яка **має право застосувати** до таких товарів процедури державного експортного контролю [5, Стаття 10, абз.1];
- (2) якщо експорт або тимчасове вивезення (*за межі України - НТЦ*) товарів, не внесених в контрольні списки, заплановано до держав, стосовно яких **резолюціями Ради безпеки ООН, інших міжнародних організацій**, членом яких є Україна, чи національним законодавством **установлене повне або часткове ембарго на постачання таких товарів** [5, Стаття 10, абз.4];
- (3) якщо експортер отримав **від Держекспортконтролю або іншим шляхом** інформацію про можливість використання передбачених для експорту товарів, не внесених в контрольні списки, **у зв’язку із ЗМЗ та засобами її доставки, або для військового кінцевого використання** у державах, стосовно яких встановлено **міжнародне або національне ембарго на поставки товарів військового призначення**, він **зобов’язаний** звернутись до Держекспортконтролю за отриманням дозволу на експорт.

Крім того, українським законодавством передбачено застосування принципу всеохоплюючого контролю до **імпорту** товарів, не внесених в контрольні

списки, у разі, якщо такі товари ввозяться на територію України з наданням міжнародного імпортного сертифіката на вимогу держави-експортера [5, Стаття 10, абз.3];

Таким чином, згідно з відповідними законодавчими положеннями, в Україні **ініціатором застосування** принципу всеохоплюючого контролю, у разі експорту, може виступати **держава** в особі ДСЕК України або **експортер**. Що стосується імпорту, то ініціатором застосування зазначеного принципу виступає *de facto* іноземна держава-експортер, висуваючи вимогу щодо отримання міжнародного імпортного сертифікату.

Брокерська (посередницька) діяльність

Як було показано в розділі Звіту, присвяченому контролю за посередницькою (брокерською) діяльністю, в Законі України відсутні норми, якими передбачено контроль за брокерською діяльністю, пов'язаною з експортом товарів подвійного використання.

Транзит

Положення щодо контролю за транзитом товарів подвійного використання містяться в Постанові Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 86 [6]. Згідно з Постановою, **висновок** (тобто дозвільний документ) Державної служби експортного контролю є **необхідним** для транзиту через територію України наступних товарів:

(1) товари Категорії I Списку РКРТ (закінчені засоби доставки та закінчені підсистеми, придатні для використання в закінчених засобах доставки);

(2) товари Розділу I Частини 1 Списку ГЯП (вихідні та спеціальні розщеплювані матеріали);

(3) товари Розділу I Частини 1 національного Списку товарів подвійного використання, які можуть бути використані у створенні хімічної зброї (токсичні хімікати та прекурсори), а також

(4) товари Частини I національного Списку товарів подвійного використання, які можуть бути використані при створенні бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї (патогени, небезпечні для людини та тварин, і токсини).

Транзит інших товарів подвійного використання не потребує висновку ДСЕК України і здійснюється в порядку встановленому законодавством [6, пункт 29].

3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ВСЕОХОПЛЮЮЧОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Для проведення порівняльного аналізу було зкомпільовано наведену нижче Таблицю, що містить релевантні положення комунітарного законодавства Європейського Союзу (Регламент (ЄС) № 428/2009) та українського законодавства в сфері експортного контролю за товарами подвійного використання.

Наведені в Таблиці положення розділені на дві групи – положення, які містять прямі законодавчі вимоги, та положення, які містять рекомендаційні законодавчі вимоги. Положення Регламенту, що мають юридично обов'язкову силу (тобто містять прямі вимоги) виділені заливкою тексту. Курсивом виділені коментарі НТЦ, що наводяться у разі необхідності пояснити посилання на положення Регламенту, не представлені в таблиці.

Як вже зазначалось вище, на цей час НТЦ не володіє інформацією стосовно впровадження рекомендаційних законодавчих вимог Регламенту (ЄС) № 428/2009 у відповідні національні законодавчі акти Швеції та Польщі.

Тому висновки та рекомендації, розроблені в результаті порівняльного аналізу європейського та українського законодавства та представлені у цьому звіті, базуватимуться на прямих вимогах Регламенту.

Як видно з порівняльної Таблиці, вимоги комунітарного законодавства ЄС, представлені в Регламенті (ЄС) № 429/2009, можуть бути розбиті на дві групи:

1. прямі законодавчі вимоги (мають обов'язкову юридичну силу на території всіх держав-членів ЄС) (Статті 4.1 – 4.4) та
2. рекомендаційні вимоги (можуть бути імплементовані у положеннях національного законодавства за рішенням уряду держави-члена) (Статті 4.5; 5.2; 6.3 та 8.1)

Законодавчі положення щодо застосування принципу всеохоплюючого контролю за експортом, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з товарами подвійного використання

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
	ПОЛОЖЕННЯ, ЩО МІСТЯТЬ ПРЯМІ ВИМОГИ	
1.		<p><u>Стаття 10, абз.1</u> При отриманні центральними органами виконавчої влади, що здійснюють державний експортний контроль, інформації про наміри або можливість використання будь-яких товарів, не внесених до списків, у державах, що є їх кінцевими споживачами, для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки зазначені органи зобов'язані поінформувати про це спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань державного експортного контролю, який має право у зв'язку з цим застосовувати до таких товарів процедури державного експортного контролю.</p> <p>Це положення не має аналогів у Регламенті, воно встановлює відповідальність українських урядових органів за інформування Державної служби експортного контролю про можливість використання експорту у зв'язку із ЗМЗ. Інформація, отримана ДСЕК України дає їй право застосувати процедури експортного контролю у відношенні такого експорту.</p>
2.	<u>Стаття 4.1</u>	<u>Стаття 10, абз. 5</u>

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
	<p>У випадку експорту товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, вимагається дозвіл, якщо експортера було проінформовано компетентними органами держави-члена, у якій місцезнаходження його засновано, що зазначені товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для використання у зв'язку з розробленням, виробництвом, поводженням, експлуатацією, технічним обслуговуванням, зберіганням, виявленням, ідентифікацією або розповсюдженням хімічної, біологічної або ядерної зброї, або інших ядерних вибухових пристроїв, або розробленням, виробництвом, технічним обслуговуванням або зберіганням ракет, здатних доставляти таку зброю.</p>	<p><u>Якщо будь-якому суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності повідомлено спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю або йому стало відомо іншим шляхом про можливість повного чи часткового використання будь-яких товарів, що передбачаються для експорту або тимчасового вивезення до інших держав, для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки,</u></p> <p>або для військового кінцевого використання у державах, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством встановлене повне або часткове ембарго на постачання товарів військового призначення, цей суб'єкт зобов'язаний звернутися до спеціально уповноваженого органу з питань державного експортного контролю за отриманням дозволу на право здійснення експорту цих товарів незалежно від того, зазначені вони у списках чи ні.</p> <p><i>Перша частина цього положення (підкреслений текст) встановлює вимогу, аналогічну зазначеній у Статті 4.1 Регламенту.</i></p>

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
3.	<p><u>Стаття 4.2</u> Дозвіл вимагається також у випадку експорту товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, якщо країна, яка здійснює покупку, або країна призначення підлягають дії ембарго, рішення щодо якого було прийнято згідно зі спільною позицією або спільною дією, ухваленими Радою чи рішенням Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), або дії ембарго на поставки озброєнь, накладеного юридично обов'язковою резолюцією Ради Безпеки ООН, а також якщо експортера було проінформовано органами, визначеними у параграфі 1, що згадані товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для військового кінцевого використання.</p>	<p><u>Стаття 10, абз. 2 та 4</u> Державний експортний контроль здійснюється також і стосовно експорту або тимчасового вивезення товарів, не внесених до списків, у разі, коли: експорт або тимчасове вивезення таких товарів за межі України здійснюється до держав, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством установлене повне або часткове ембарго на постачання таких товарів.</p> <p><i>Стаття 4.2 Регламенту є більш конкретною та однозначною у порівнянні із Статтею 10 (абз. 2 та 4) Закону України, в якій вимога щодо отримання дозволу на експорт поширюється на товари, експорт яких до конкретної країни знаходиться під ембарго. Натомість в Регламенті вимога стосується експорту до країн під ембарго на поставки озброєнь та застосовується, якщо існує ризик військового кінцевого використання цих товарів.</i></p>
4.	<p><u>Стаття 4.3</u> Дозвіл також потрібен у випадку експорту товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, якщо експортера було проінформовано органами, визначеними у параграфі 1, що згадані товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для використання у якості вузлів або компонентів товарів військового призначення, внесених у національний список товарів військового призначення, які було експортовано з території цієї держави-члена без дозволу або у порушення дозволу, передбаченого національним законодавством цієї держави-члена.</p>	<p><i>В українському законодавстві немає відповідного положення (Стаття 4.3. Регламенту).</i></p>
5.	<p><u>Стаття 4.4</u> Якщо експортеру відомо, що товари подвійного використання, не</p>	<p><u>Стаття 10, абз. 5</u> Якщо будь-якому суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності</p>

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
	<p>внесені у Додаток I, які він має намір експортувати, призначені, повністю або частково, для будь-яких застосувань, що згадуються у параграфах 1, 2 та 3, він повинен повідомити про це органи, визначені у параграфі 1, які вирішать, чи є доцільною вимога щодо дозволу на цей експорт.</p> <p><i>Параграфи 1, 2 та 3 передбачають вимогу щодо отримання дозволу у разі застосувань, пов'язаних із ЗМЗ або засобами її доставки; якщо країна-одержувач знаходиться під дією ембарго, якщо товари призначені для кінцевого військового використання, а також якщо товари, що експортуються, призначені для використання у якості вузлів або компонентів товарів військового призначення, які було експортовано без дозволу або у порушення умов дозволу.</i></p>	<p>повідомлено спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю або йому стало відомо іншим шляхом про можливість повного чи часткового використання будь-яких товарів, що передбачаються для експорту або тимчасового вивезення до інших держав, для розроблення, виробництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, зберігання, виявлення, ідентифікації або для розповсюдження зброї масового знищення чи засобів її доставки, або для військового кінцевого використання у державах, стосовно яких резолюціями Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством встановлене повне або часткове ембарго на постачання товарів військового призначення, цей суб'єкт зобов'язаний звернутися до спеціально уповноваженого органу з питань державного експортного контролю за отриманням дозволу на право здійснення експорту цих товарів незалежно від того, зазначені вони у списках чи ні.</p> <p><i>Це положення у певному ступені встановлює вимогу до експортерів, якщо вони знають, що не внесені в контрольні списки товари призначені для використання у зв'язку із ЗМЗ або для військового кінцевого використання, інформувати про це ДСЕК України (“стало відомо іншим шляхом”).</i></p>
	ПОЛОЖЕННЯ, ЩО МІСТЯТЬ РЕКОМЕНДАЦІЙНІ ВИМОГИ	

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
6.	<p><u>Стаття 4.5</u> Держава-член може прийняти або зберегти у силі національне законодавство, яким запроваджується вимога щодо отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, якщо експортер має підстави підозрювати, що ці товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для будь-яких застосувань, зазначених у параграфі 1 (у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки – НТЦ)</p>	Вимога відсутня в Законі України
7.	<p><u>Стаття 5.2</u> Держава-член може поширити застосування параграфу 1 (Стаття 5.1: вимога щодо отримання дозволу на надання брокерських послуг – НТЦ) на товари подвійного використання, не внесені до Додатку I, призначені для використання, на які посилається Стаття 4.1, і на товари подвійного використання, призначені для військового кінцевого використання та місць призначення, на які посилається Стаття 4.2.</p> <p><i>Стаття 4.1: у зв'язку із ЗМЗ або засобами її доставки; Стаття 4.2. : країна-отримувач підлягає дії ембарго, ухваленого Радою чи рішенням ОБСЄ, або дії ембарго на поставки зброї, накладеного РБ ООН.</i></p> <p><i>Крім того, Стаття 5.1. передбачає вимогу до експортера, якщо йому відомо про можливість застосування експорту у зв'язку із ЗМЗ або засобами її доставки, повідомляти про це національний ліцензійний орган, який вирішуватиме питання щодо доцільності надання дозволу на брокерські послуги.</i></p>	Вимога відсутня в Законі України
8.	<p><u>Стаття 6.3</u> Держава-член може поширити застосування параграфу 1</p>	

№ п/п	Регламент (ЄС) № 428/2009	Закон України від 20 лютого 2003 № 549
	<p><i>(Стаття 6.1: передбачає право держави-члена заборонити транзит товарів подвійного використання, якщо товари, що перевозяться територією цієї держави, можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ або засобами її доставки - НТЦ) на товари подвійного використання, не внесені у Додаток I, для застосувань, на які посилається Стаття 4.1, а також на товари подвійного використання, призначені для військового кінцевого використання і місць призначення, на які посилається Стаття 4.2.</i></p> <p><i>Стаття 4.1: у зв'язку із ЗМЗ або засобами її доставки; Стаття 4.2. : країна-отримувач підлягає дії ембарго, ухваленого Радою чи рішенням ОБСЄ, або дії ембарго на поставки зброї, накладеного РБ ООН.</i></p>	<p>Вимога відсутня в Законі України</p>
9.	<p><u>Стаття 8.1</u> Держава-член може, беручи до уваги громадську безпеку або права людини, заборонити експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, або вимагати дозвіл на їхній експорт.</p>	<p>Вимога відсутня в Законі України</p>

Розглянемо першу групу вимог. Законодавча вимога, представлена у першій частині абзацу 5 Статті 10 Закону України по суті є ідентичною вимозі Статті 4.1 Регламенту. В той же час, було б доцільно розбити абзац 5 цієї статті на два окремі абзаци (як показано в Таблиці вище) таким чином, щоб один абзац посилався на використання експортованих товарів у зв'язку із ЗМЗ, а другий на використання у зв'язку з товарами військового призначення в країнах, що знаходяться під дією ембарго. Для цього ми пропонуємо використати тексти Статей 4.1 та 4.2 Регламенту як основу для формулювання згаданих вище двох нових абзаців. Запропоновані тексти представлені нижче в Рекомендаціях.

В українському законодавстві відсутнє положення аналогічне визначеному в Статті 4.3. Регламенту. Тому з метою подальшої гармонізації законодавства України в сфері контролю за експортом товарів подвійного використання, положення такого змісту має бути внесеним до Закону України. Таким чином, пропонується внести до Закону України положення, що передбачає контроль за експортом не внесених в списки товарів подвійного використання у разі наявності інформації (яка повідомляється експортерів) про призначення виробів, що експортуються для використання у якості вузлів або компонентів товарів військового призначення, які було раніше експортовано без дозволу або у порушення умов дозволу.

Абзац 5 Статті 10 Закону України, серед іншого, посилається на обов'язок експортера “звернутися до спеціально уповноваженого органу з питань державного експортного контролю (*ДСЕК України – НТЦ*) за отриманням дозволу на право здійснення експорту цих товарів незалежно від того, зазначені вони у списках чи ні, “у випадку, якщо експортеру “стало відомо іншим шляхом про можливість“ використання товарів у зв'язку із ЗМЗ.

На думку НТЦ, необхідно більш чітко визначити відповідальність експортерів, якщо їм відомо, що запропоновані для експорту вироби, не внесені в контрольні списки, призначені для використання у зв'язку із ЗМЗ або товарами військового призначення, як це вимагається Статтею 4.4 Регламенту. Тому було б доцільно внести в Статтю 10 Закону України окремий абзац, що містить вимогу до експортерів інформувати про їх знання щодо наміченого використання запропонованого експорту у зв'язку із ЗМЗ, товарами військового призначення - для експорту в країни, що знаходяться під дією ембарго, а також наміченого використання у якості компонентів контрольованих товарів військового призначення, які було попередньо

експортовано з України без дозволу або у порушення умов дозволу. Текст нового положення, що пропонується, представлено нижче в Рекомендаціях.

Вище було розглянуто положення Регламенту, які мають обов'язкову юридичну силу на території усіх держав-членів Європейського Союзу, зроблено порівняльний аналіз цих положень з відповідними положеннями Закону України та представлені рекомендації, що витікають із зазначеного аналізу.

Далі ми розглянемо рекомендаційні вимоги Регламенту, пов'язані з застосуванням принципу всеохоплюючого контролю, тобто вимоги, які **можуть бути імplementовані** в національному законодавстві за рішенням уряду держави-члена:

1. Запровадження вимоги щодо отримання дозволу на товари, не внесені в контрольний список, якщо **експортер має підстави підозрювати**, що ці товари можуть бути призначеними для використання у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки (Стаття 4.5. Регламенту);

2. Запровадження вимоги щодо надання дозволу на **брокерські послуги**, пов'язані з виробами, не внесеними до контрольних списків, якщо такі вироби можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки, а також для військового кінцевого використання та у місцях призначення, що підпадають під дію міжнародних ембарго (Стаття 5.2);

3. Запровадження вимоги щодо **заборони транзиту товарів**, не внесених в контрольні списки, якщо вони можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки, а також для військового кінцевого використання та у місцях призначення, що підпадають під дію міжнародних ембарго (Стаття 6.3);

4. Запровадження вимоги щодо **заборони або отримання дозволу на експорт** товарів подвійного використання, не внесених в контрольні списки, з міркувань **суспільної безпеки або дотримання прав людини** (Стаття 8.1).

Як вже згадувалось, представлені вище чотири положення не мають обов'язкової юридичної сили на території держав-членів ЄС, тобто питання щодо внесення або не внесення їх в національне законодавстві вирішується за розсудом уряду держави-члена ЄС. Перше з цих положень стосується запровадження вимоги щодо надання дозволу у разі існування підозри

експортера щодо можливого кінцевого використання експорту у зв'язку із ЗМЗ та засобами її доставки. Друге стосується брокерської діяльності, пов'язаної з товарами подвійного використання, яка на цей час в Україні не підлягає державному контролю, а третє – заборони транзиту товарів подвійного використання, не внесених в контрольні списки.

На погляд НТЦ, актуальним для України може бути четверте з наведених положень, яке стосується запровадження заборони або ліцензування експорту виробів, не внесених в контрольні списки, з міркувань суспільної безпеки або прав людини. У цьому зв'язку пропонується внести до Закону України положення, що поширює застосування принципу всеохоплюючого контролю на експорт, як товарів військового призначення, так і товарів подвійного використання у разі, якщо в країні-одержувачі систематично порушуються права людини, або якщо такий експорт може суперечити інтересам суспільної безпеки цієї країни.

Нижче рекомендації НТЦ наведені в узагальненому вигляді.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Розбити абзац 5 Статті 10 Закону України на дві окремі частини (абзаци) та відредагувати тексти нових абзаців на основі формулювань, що використані у Статтях 4.1 та 4.2 Регламенту, як наведено нижче:

“У випадку експорту товарів подвійного використання, не внесених в контрольні списки, вимагається дозвіл, якщо експортера було проінформовано спеціально уповноваженим органом з питань державного експортного контролю про те, що зазначені товари є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для використання у зв'язку з розробленням, виробництвом, поводженням, експлуатацією, технічним обслуговуванням, зберіганням, виявленням, ідентифікацією або розповсюдженням хімічної, біологічної або ядерної зброї, або інших ядерних вибухових пристроїв, або розробленням, виробництвом, технічним обслуговуванням або зберіганням ракет, здатних доставляти таку зброю“ та

“У випадку експорту товарів подвійного використання, не внесених в контрольні списки, дозвіл також вимагається, якщо експортера було проінформовано спеціально уповноваженим органом з питань державного експортного контролю про те, що зазначені товари є або можуть бути призначеними для військового кінцевого використання в країнах, які

підлягають дії повного або часткового ембарго на поставки товарів військового призначення, що застосовується згідно з резолюціями РБ ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, чи національним законодавством України“.

2. Внести до Закону України положення, яким передбачається контроль за експортом не внесених в списки товарів подвійного використання у разі інформування експортера компетентними державними органами про те, що вироби, що експортуються, призначені для використання у якості вузлів або компонентів товарів військового призначення, які було раніше експортовано без дозволу або у порушення умов дозволу (Стаття 4.3 Регламенту)

3. Внести окремий абзац (умову) в Статтю 10 Закону України, яка містить вимогу до експортера щодо інформування ДСЕК України про наявність у нього інформації стосовно наміченого використання запропонованого експорту у зв'язку із ЗМЗ або кінцевим військовим використанням, використавши формулювання Статті 4.4 Регламенту, як наведено нижче:

“Якщо експортеру стало відомо, що вироби подвійного використання, не внесені в контрольні списки, які він пропонує для експорту, призначені, повністю або частково, для будь-якого з застосувань, на які посилаються абзаци ... (див. Рекомендації 1 та 2 вище) ... він зобов'язаний повідомити про це спеціально уповноважений орган з питань державного експортного контролю, який вирішить, чи є доцільною вимога щодо дозволу на цей експорт”.

4. Внести до Закону України положення, що стосується поширення принципу всеохоплюючого контролю у відношенні експорту, як товарів військового призначення, так і товарів подвійного використання у разі, якщо в країні-одержувачі систематично порушуються права людини, або якщо такий експорт може суперечити інтересам суспільної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items. Official Journal of the Europe Union, 29.5.2009, L134, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:134:0001:0269:en:PDF>
2. The European Union Export Control Regime: Comment of the Legislation: article-by-article. Pr. Dr Quentin Michel, European Studies – Political Science Department, Faculty of Law and Political Science – Liege University – Belgium, May 2009
<http://iv.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/Quentin.pdf>
3. Lag (2000:1064) om kontrol av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2000:1064>
4. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Opracowano na podstawie tj. Dz.U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2315).
http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/8F84C896-C5C1-417F-9BE3-AE71DF6A0829/15718/p24b_eng1.doc
5. Закону України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” № 549-IV від 20.02.2003 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2561-IV (2562-17) від 23.09.2010).
6. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання від 28 січня 2004 р. №86.

КОНТРОЛЬ ЗА БРОКЕРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У СФЕРІ ТОВАРІВ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

ВСТУП

Згідно з постановочною частиною Резолюції Ради Безпеки ООН від 28 квітня 2004 року № 1540 “всі держави приймають та застосовують ефективні заходи з метою встановлення національного контролю для запобігання розповсюдженню ядерної, хімічної або бактеріологічної зброї та засобів її доставки ...” [1, пункт 3]. Для цього вони повинні “розробляти та здійснювати належні ефективні заходи прикордонного контролю та правозастосовчі заходи в цілях виявлення, припинення, запобігання і протидії, у тому числі шляхом міжнародної співпраці, коли це необхідно, незаконному обороту та посередництву по відношенню до таких предметів у відповідності до національних систем правового регулювання та законодавства та сумісні з міжнародним правом” [1, пункт 3.с].

Таким чином, контроль за брокерською (посередницькою) діяльністю, пов’язаною з міжнародною торгівлею товарами подвійного використання, які можуть бути використані у зв’язку із зброєю масового знищення (ЗМЗ) та засобами її доставки, розглядається світовою спільнотою як необхідний елемент режиму нерозповсюдження.

В цій частині звіту будуть розглянуті положення комунітарного законодавства Європейського Союзу, національних законодавств держав-членів, а також українського законодавства, якими визначаються вимоги до контролю за брокерською діяльністю, пов’язаною з виробами подвійного використання. Крім того, будуть представлені рекомендації щодо внесення змін та доповнень до українського законодавства, розроблені на основі аналізу відповідних положень європейського законодавства.

1. КОНТРОЛЬ ЗА БРОКЕРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В КОМУНІТАРНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЄС І НАЦІОНАЛЬНИХ ЗАКОНОДАВСТВАХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС

1.1. Контроль за брокерською діяльністю в комунітарному законодавстві ЄС

Основним законодавчим актом Європейського Союзу, який визначає вимоги щодо контролю за міжнародними передачами товарів подвійного

використання, у тому числі за посередницькою діяльністю, пов'язаною з цими товарами, є прийнятий Радою ЄС 5 травня 2009 року Регламент (ЄС) № 428/2009 (далі – Регламент) [2].

Пункт (15) Преамбули Регламенту посилається на Резолюцію Ради безпеки ООН 1540 у зв'язку із встановленням в рамках ЄС контролю за брокерською діяльністю у відношенні пов'язаних із зброєю масового знищення (ЗМЗ) матеріалів та визначає їх як “матеріали, обладнання і технології, охоплені відповідними багатосторонніми договорами та домовленостями, або внесені до національних контрольних списків, які можуть бути використані для проектування, розроблення, виробництва або застосування ядерної, хімічної або біологічної зброї, а також засобів її доставки”.

Контроль за наданням брокерських послуг запроваджується, якщо “брокера було поінформовано компетентними національними органами влади або йому відомо, що надання таких послуг може призвести до виробництва або поставки зброї масового знищення в третій країні“ [2, Преамбула, п. 17]. Тобто контроль за брокерською діяльністю поширюється не на усі міжнародні передачі виробів подвійного використання, а тільки на експорт виробів, які можуть бути використані країною-одержувачем у зв'язку із зброєю масового знищення.

Згідно зі Статтею 2.5 Регламенту брокерські послуги означають:

- “проведення переговорів стосовно трансакцій щодо закупівлі або укладення трансакцій щодо закупівлі, продажу або поставки виробів подвійного використання з третьої країни до будь-якої іншої третьої країни, або
- продаж або покупку виробів подвійного використання, які знаходяться у третіх країнах, з метою здійснення їх передачі до іншої третьої країни”.

При цьому Регламент не передбачає здійснення контролю за “наданням виключно допоміжних послуг“, до яких належать “транспортування, фінансові послуги, страхування або перестрахування, або загальна реклама, або просування товарів на ринок” [2, Стаття 2.5, абз.3].

Згідно з Регламентом, брокер означає “будь-яку фізичну або юридичну особу або повне товариство, що мають місце проживання (є резидентами) або

засновані у державі-члені Спільноти, яка/яке надає описані в Статті 5.1 послуги з території Спільноти на територію третьої країни” [2, Стаття 6].

Слід зазначити, що обсяг контролю за брокерськими послугами, визначений тими положеннями Регламенту, які містять прямі вимоги, є юридично обов’язковим мінімумом, якого повинні дотримуватись усі держави-члени ЄС. Це не позбавляє їх права поширювати визначений обсяг контролю на рівні національного законодавства, базуючись, серед іншого, на рекомендаційних вимогах Регламенту.

Таким чином, згідно з Регламентом (ЄС) №428/2009, будь-яка фізична або юридична особа, або товариство, які є резидентами або засновані в Європейському Союзі, повинні отримувати дозволи на право здійснення брокерської діяльності, пов’язаної з предметами подвійного використання, переліченими у Додатку I до Регламенту [2], якщо: “... **брокера було поінформовано компетентними** органами держави-члена, у якому його засновано або він має місце проживання, про те, що товари, про які йде мова, є або можуть бути призначеними, повністю або частково, для будь-якого використання, на яке посилається Стаття 4 (1)” [2, Стаття 5.1], тобто використання, пов’язаного із зброєю масового знищення або ракетами, здатними доставляти таку зброю.

У разі, якщо **брокеру відомо** про можливість зазначеного вище використання товарів Додатку I, щодо яких він має намір надавати брокерські послуги, він **повинен повідомити** про це компетентні державні органи, які вирішуватимуть питання, чи підлягатимуть такі брокерські послуги умові надання дозволу на їхнє здійснення [2, Стаття 5.1].

Крім того, базуючись на рекомендаційних положеннях (вимогах) Регламенту, держава-член ЄС може поширити умову щодо отримання дозволу на надання брокерських послуг, пов’язаних з:

- виробами, не внесеними до Додатку I, якщо ці вироби призначені для застосувань у зв’язку із ЗМЗ та засобами її доставки;
- виробами подвійного використання, призначеними для військового кінцевого використання. Згідно зі Статтею 4.2 (а), (b) та (с) Регламенту таке використання означає: (а) включення до виробів військового призначення, внесених у національний список товарів військового призначення; (b) використання

виробничого і іншого обладнання та його компонентів для розроблення, виробництва тощо товарів військового призначення, внесених у згаданий вище список; а також (с) використання будь-яких напівфабрикатів у згаданому в пункті (b) обладнанні для виробництва товарів військового призначення, внесених у згаданий вище список; а також

- виробами, призначеними для експорту до країн, що підлягають дії ембарго, рішення щодо якого було прийнято згідно із Спільною позицією або Спільною дією Ради ЄС, рішенням ОБСЄ, або дії ембарго на поставки озброєнь, накладеного Резолюцією Ради безпеки ООН [2, Стаття 5.2].

Дозволи (ліцензії) на брокерські послуги видаються "... компетентними органами держави, у якій брокер має місце проживання або його було засновано. Ці дозволи видаються на встановлену кількість конкретних виробів, які переміщуються між двома або більшою кількістю третіх країн. У дозволі необхідно однозначно вказати місцезнаходження цих виробів у третій країні, що є країною походження, кінцевого користувача та його точне місцезнаходження. Дозволи мають силу на всій території Спільноти" [2, Стаття 10.1].

Для отримання дозволу (ліцензії) на брокерські послуги брокери (посередники) надають компетентним державним органам усю необхідну інформацію, що стосується брокерських послуг, пов'язаних з виробами подвійного використання, зокрема подробиці щодо "місцезнаходження виробів подвійного використання у третій країні, що є країною походження, однозначний опис згаданих виробів та їх кількості, третіх сторін, які беруть участь у трансакції, третьої країни призначення, кінцевого користувача у зазначеній третій країні та його місцезнаходження" [2, Стаття 10.2].

При визначенні можливості надання дозволу на посередницькі послуги у відповідності до Регламенту [2] держави-члени повинні враховувати їхні міжнародні зобов'язання та обов'язки у відношенні діючих міжнародних санкцій/ембарго, інтереси зовнішньої та безпековою політики держави, а також міркування щодо заявленого кінцевого використання та ризику відхилення [2, Стаття 12.1].

Дозвіл на посередницькі послуги в країнах Європейського Союзу видається на спеціальному бланку, зразок якого наведено у Додатку IIIb до Регламенту [2, Стаття 14.1]. Такий бланк має містити як мінімум перелічені нижче дані:

1. Ім'я/назва брокера/заявника;
2. Ідентифікаційний номер;
3. Дата закінчення терміну дії (якщо необхідно);
4. Контактна інформація;
5. Експортер у третій країні відвантаження;
6. Державний орган, що видає дозвіл;
7. Консигнатор у третій країні призначення;
8. Держава-член ЄС, у якій брокер є резидентом або у якій його було засновано;
9. Третя країна відвантаження/третя країна знаходження виробів, що є об'єктом брокерських послуг;
10. Кінцевий користувач у країні призначення (якщо він не є консигнатором);
11. Третя країна призначення;
12. Залучені треті сторони, наприклад агенти (якщо необхідно);
13. Опис виробів;
14. Код Гармонізованої системи або код Комбінованої номенклатури (якщо необхідно);
15. Номер позиції Контрольного списку;
16. Валюта і вартість;
17. Кількість виробів;
18. Кінцеве використання;
19. Додаткова інформація, яка вимагається національним законодавством (має бути вказана на бланку);
20. Назва органу влади, що видає дозволи, а також дата, підпис і печатка.

Регламентом (ЄС) №428/2009 передбачена відповідальність держав-членів за надання експортерам і брокерам керівних вказівок. Комісія також може надавати експортерам та брокерам рекомендації щодо найкращих практик застосування положень Регламенту [2, Стаття 19.5]. Крім того, експортери і брокери можуть отримувати консультації щодо реалізації Регламенту від експертів так званої Координаційної групи з питань подвійного використання, яка утворюється згідно з Регламентом [2, Стаття 23].

Важливою вимогою Регламенту [2], є ведення докладних реєстрів або записів брокерських послуг [2, Стаття 20.2]. Такі реєстри повинні вестись у відповідності з національним правом та практикою держави-члена. Реєстри або записи зберігаються щонайменше 3 роки і повинні надаватись на вимогу компетентних органів держави-члена, в якій брокера було засновано або в якій він має місце проживання [2, Стаття 20.3].

З метою належного здійснення заходів експортного контролю, передбачених Регламентом, держава-член має забезпечити можливість представникам державних органів входити до приміщень осіб, залучених до надання брокерських послуг, з метою перевірки їхньої діяльності [2, Стаття 21].

Таким чином, в Регламенті [2] чітко визначено умови, за яких надання брокерських послуг, пов'язаних з передачами товарів подвійного використання, підлягають експортному контролю, а саме у разі наявності інформації про те, що надання таких послуг може призвести до виробництва або поставки зброї масового знищення в третій країні.

В той же час, як згадувалось вище, Регламент залишає за державами-членами право поширювати контроль за брокерською діяльністю (тобто вимагати отримання дозволу на таку діяльність), пов'язану з товарами подвійного використання, не внесеними в контрольний список, якщо такі товари можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ, засобами її доставки, кінцевими військовими застосуваннями або до країн призначення, які перебувають під дією міжнародних ембарго на поставки зброї.

У відповідних положеннях Регламенту докладно визначені вимоги щодо здійснення контрольованої брокерської діяльності, ліцензування такої діяльності та взаємодії між урядом та брокерами, що передбачає як надання інформаційної та консультативної допомоги брокерам, так і здійснення моніторингу їхньої діяльності з метою гарантування належного виконання вимог Регламенту.

Далі будуть розглянуті положення національних законодавств Польщі, Німеччини та Швеції, що стосуються контролю за брокерською діяльністю, пов'язаною з товарами подвійного використання. Слід звернути увагу на те, що наразі тільки Швеція прийняла та опублікувала нову редакцію закону щодо контролю за експортом виробів подвійного використання та технічної допомогою, пов'язаною з такими виробами. Очікуються прийняття змін до національних законодавств Польщі та Німеччини, які відобразатимуть,

розширюватимуть або доповнюватимуть вимоги Регламенту (ЄС) № 428/2009 щодо контролю за брокерською діяльністю. Зважаючи на зазначене вище, у цьому звіті ми розглядаємо діючі на цей час положення законодавства Польщі та Німеччини, пам'ятаючи про те, що контроль за брокерською діяльністю у відношенні таких виробів вже здійснюється цими державами згідно з положеннями нового Регламенту ЄС.

1.1. Контроль за брокерською діяльністю в Польщі

Основним законодавчим актом Польщі, яким визначаються вимоги щодо контролю як за товарами військового призначення, так і за товарами подвійного використання, є закон Польщі “Про зовнішню торгівлю товарами, технологіями і послугами, що мають стратегічне значення для безпеки держави, і для підтримки міжнародного миру і безпеки” [3] (далі – Закон Польщі).

У Статті 3 цього закону надається визначення брокерських послуг як “діяльності, яку проводять фізичні або юридичні особи, що полягає у:

- а) проведенні переговорів, наданні консультацій з питань торгівлі та допомоги в укладенні контрактів, а також будь-якій формі участі в діяльності, пов'язаній з експортом, імпортом, транзитом або укладанням договору лізингу, даріння, позики, користування або здійсненням будь-яких добровільних внесків, які можуть стосуватись зокрема передачі товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої,
- б) закупівлі, продажу або організації передачі товарів стратегічного значення, і зокрема експедируванні товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої” [3, Стаття 5а].

Слід нагадати, що в Законі Польщі товари стратегічного значення означають як товари подвійного використання, так і товари військового призначення [3, Стаття 3.3].

Таким чином, на відміну від релевантних положень Регламенту (ЄС) № 428/2009 [2], Закон Польщі вже на цей час передбачає контроль за брокерською діяльністю, пов'язаною з усіма виробами подвійного використання, незалежно від їх кінцевого використання.

Ще однією суттєвою відмінністю польського законодавства від комунітарного законодавства ЄС є територіальні межі застосування контролю за посередницькою діяльністю. Згідно з Законом Польщі, контролю підлягають посередницькі послуги, які стосуються “передачі товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої [3, Стаття 3.5a]. У відповідному положенні Регламенту Ради (ЄС) № 428/2009 передбачається контроль за брокерськими послугами, що стосуються передачі виробів з третіх країн до будь-якої іншої третьої країни” [2, Стаття 2.5].

Згідно з Законом Польщі, контролю підлягає будь-яка брокерська (посередницька) діяльність щодо передачі виробів стратегічного значення, незалежно від місця знаходження або заснування посередника, в той час як відповідне положення Регламенту Ради (ЄС) № 428/2009 контролює лише діяльність посередників, що мають місце проживання (є резидентами) або засновані на території Спільноти і надають брокерські послуги “з території Спільноти на територію третьої країни” [2, Стаття 2.6].

Крім цього, на відміну від відповідних положень Регламенту (ЄС), Закон Польщі ставить під контроль і так звані допоміжні послуги, зокрема експедирування стратегічних товарів до іншої країни.

Що стосується ліцензування операцій, пов’язаних з товарами подвійного використання, то усі вони, в тому числі експорт, брокерські послуги і надання технічної допомоги, потребують отримання дозволу (ліцензії) [3, стаття 6.1], яки видається Міністерством економіки Польщі.

Таким чином, контроль за брокерськими послугами в Польщі має більший обсяг аніж той, що передбачається Регламентом (ЄС) 428/2009, і охоплює усі товари подвійного використання, а не тільки ті, що потенційно можуть бути використані у зв’язку із зброєю масового знищення.

1.2. Контроль за брокерською діяльністю в Німеччині

В Постанові про імплементацію Закону про зовнішню торгівлю та платежі Німеччини [4] (далі – Закон Німеччини) не існує окремого визначення “брокерська діяльність”. Натомість, використовується комбінований термін “торгово-посередницька діяльність“ (trafficking and brokering), який означає “надання посередницьких послуг, що стосуються контракту на придбання або

реалізацію товарів, або обґрунтування можливості укласти такий контракт, або укладання контракту на реалізацію товарів” [4, Стаття 4 с, п.6].

Докладне тлумачення складових елементів терміну “торгово-посередницька діяльність”, наведеного вище, надано в інформаційній брошурі Федерального відомства економіки та експортного контролю (BAFA) [5, стор.6-7].

Так термін “контракт” включає усі угоди стосовно придбання або реалізації товарів. Більше того, контракти оренди, запозичення та зберігання підпадають під термін “торгово-посередницька діяльність, як і “контракти на оренду, лізинг та надання послуг”. Вирішальним пунктом є зміст контракту, який повинен зосереджуватись на придбанні або реалізації товарів“ [5, стор. 6, абз.4]. Крім того, згідно з інформацією, наведеною в брошурі [5], не має значення, у якій формі виникає цей контракт: достатніми є навіть усні контракти [5, стор. 6, абз.6].

Далі, брокерські послуги по відношенню до контракту передбачають, щоб “між потенційними сторонами контракту було встановлено контакт з метою забезпечення укладення між ними контракту або (щонайменше) створення готовності до цього“ [5, стор. 6, абз.8].

Що стосується такої складової терміну “торгово-посередницька діяльність” як “обґрунтування можливості укласти контракт”, то вона застосовується “якщо особа, яка має намір укласти контракт, поінформована про ім’я (найменування) іншої особи, яка можливо бажає це зробити. Як правило, особу не потрібно ідентифікувати, для того щоб інша особа, якій повідомили ім’я не могла зв’язатись з нею“ [5, стор. 6, абз.9].

Вимога щодо ліцензування “торгово-посередницької діяльності”, пов’язаної з товарами військового призначення, визначена у Статті 40 (1) Закону Німеччини, а саме:

“Будь-які особи, що мають намір здійснити торгово-посередницькі трансакції по відношенню до товарів, внесених у Частина 1 Розділу А Експортного контрольного списку (*товари військового призначення – НТЦ*), які знаходяться у третій країні або на її економічній території, і ще не піддавалися митному очищенню як товари, що імпортуються, а мають бути експортовані до іншої третьої країни, повинні мати ліцензію” [4, Стаття 40 (1)].

Що стосується контролю за торгово-посередницькою діяльністю у сфері товарів подвійного використання, то такий контроль охоплює товари, внесені в Додаток IV Регламенту (ЄС) 1334/2000 з врахуванням змін та доповнень (тобто на цей час – Додаток IV до Регламенту (ЄС) 428/2009). Вимога щодо ліцензування [4, Стаття 41 (1)] відповідає за змістом вимозі щодо товарів військового призначення, наведеній вище. Нагадаємо, що Додаток IV містить особливо чутливі предмети, передача яких навіть в межах Спільноти потребує ліцензії (дозволу).

Крім того, вимога щодо отримання ліцензії поширюється на торгово-посередницькі трансакції, передбачені згаданими вище Статтями 40 та 41, коли вони здійснюються громадянами Німеччини в третій країні, що підлягає дії міжнародного ембарго, або в країні, внесеній до так званого Списку К. На часі Список К включає дві країни: Кубу та Сирію [6, стор. 10-11]. Ця вимога стосується товарів, не внесених у Додаток I Регламенту, що згадуються у Статті 4.2 Регламенту (ЄС) 1334/2000 (*ця стаття залишилась без змін у новому Регламенті (ЄС) 428/2009 – НТЦ*) [4, Стаття 4.2]. Нагадаємо, що у Статті 4.2 Регламенту мова йде про товари, не внесені до контрольного списку, які, за інформацією компетентних органів, є або можуть бути призначеними для кінцевого військового використання.

Що стосується процедури ліцензування брокерської діяльності у сфері товарів подвійного використання у Німеччині, то вона подібна до загальної процедури отримання ліцензій на експорт товарів подвійного використання. Ліцензії видаються уповноваженим органом – Федеральним відомством економіки та експортного контролю (BAFA).

Таким чином, національне законодавство Німеччини передбачає контроль за брокерською діяльністю у відношенні товарів подвійного використання, які внесені у Додаток IV Регламенту (ЄС) 428/2009, тобто тільки у відношенні дуже чутливих товарів, передача яких в рамках Спільноти підлягає експортному контролю. Крім того, ця діяльність підлягає контролю, якщо брокерські послуги надаються громадянами Німеччини на території третьої країни, яка підлягає дії міжнародного ембарго, або входить до Списку К.

Очевидно, що найближчим часом до законодавства Німеччини будуть внесені зміни, обумовлені вимогами нового Регламенту (ЄС) 428/2009, який передбачає більшу сферу контролю брокерської діяльності, якщо вона пов'язана з виробами, що можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки.

1.3. Контроль за брокерською діяльністю в Швеції

Закон Швеції, яким встановлюються вимоги щодо контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання є компліментарним до комунітарного законодавства Європейського Союзу. Тому усі відповідні положення Регламенту (ЄС) № 428/2009 є застосовними у Швеції.

В новій редакції закону Швеції про контроль за виробами подвійного використання та технічною допомогою (далі – Закон Швеції) [7], який було опубліковано 1 серпня 2010 р., зазначено, що в ньому використовуються усі визначення термінів, у тому числі терміни “брокерські послуги” та “брокер”, наведені в Статті 2 Регламенту [7, параграф 2 (в редакції, що набула юридичної сили 1 серпня 2010)].

Крім того, параграфом 18 Закону Швеції (версія параграфу, що набула юридичної сили 1 серпня 2010) передбачається покарання за свідоме без отримання дозволу надання брокерських послуг у відношенні внесених в контрольний список виробів подвійного використання, включаючи технології і програмне забезпечення, якщо вони пов’язані із ЗМЗ та засобами її доставки.

Що стосується **рекомендаційної вимоги** Статті 5.3 Регламенту, якою передбачається право держави-члена ЄС ввести у національне законодавство вимогу щодо отримання дозволу (ліцензії) на брокерську діяльність, пов’язану з **виробами подвійного використання, не внесеними в контрольний список, якщо брокер має підозри** стосовно можливості призначення таких виробів у зв’язку із ЗМЗ або засобами її доставки, то Законом Швеції передбачена імплементація такої вимоги в законодавчих актах Уряду Швеції [7, параграф 4с].

2. КОНТРОЛЬ ЗА БРОКЕРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

В Україні вимоги щодо контролю за міжнародними передачами товарів як військового призначення, так і подвійного використання, визначені в Законі України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” № 549-IV від 20.02.2003 (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2561-IV (2562-17) від 23.09.2010) (далі – Закон України) [8].

Як зазначено в Статті 2 (Сфера застосування Закону), його дія поширюється на “діяльність, пов’язану з міжнародними передачами товарів, **включаючи надання посередницьких (брокерських) послуг ...**” [8, Стаття 2, абз.1].

В Законі України термін “**послуги військового призначення**”, означає

“надання іноземним юридичним чи фізичним особам в Україні або за її межами послуг, у тому числі **посередницьких (брокерських)**, у сфері розроблення, виробництва, будівництва, складання, випробування, ремонту, технічного обслуговування, модифікації, модернізації, експлуатації, управління, демілітаризації, знищення, збуту, зберігання, виявлення, ідентифікації, придбання або використання виробів чи технологій військового призначення, а також надання зазначеним юридичним особам іноземної держави чи її представникам або іноземцям послуг з фінансування таких робіт” [8, Стаття 1, абз. 17].

В новій редакції Закону України введено також термін “послуги (технічна допомога) подвійного використання”, а саме:

“послуги (технічна допомога) подвійного використання - надання іноземним юридичним особам чи іноземцям в Україні або за її межами технічної підтримки, пов’язаної з ремонтом, розробленням, виробництвом, використанням, складанням, випробуванням, модифікацією, модернізацією, підтримкою в робочому стані, включаючи авторський та гарантійний нагляд, або будь-яке інше технічне обслуговування систем, обладнання та їх компонентів, програмного забезпечення та технологій, що підлягають державному експортному контролю. Послуга (технічна допомога) може набувати форми інструктажу, підвищення кваліфікації, навчання, практичного освоєння методів роботи, надання консультацій і може включати передачу технічних даних; {Статтю 1 доповнено новим абзацом згідно із Законом N 2561-VI ([2561-17](#)) від 23.09.2010 }” [8, Стаття 1, абз. 23].

З наведено вище видно, що послуги подвійного використання прирівнюються до надання технічної допомоги, пов’язаної з виробами подвійного використання, і не включають надання брокерських послуг стосовно таких виробів, тобто **брокерські послуги в сфері товарів подвійного використання не підлягають державному контролю.**

Справедливість такого висновку підтверджується також змістом визначення терміну “посередницька (брокерська) діяльність”:

“посередницька (брокерська) діяльність – будь-які дії суб’єкта господарювання України, що сприяють здійсненню міжнародних передач товарів військового призначення, включаючи дії з фінансування, транспортування чи експедирування вантажів, незалежно від походження таких товарів і території, на якій провадиться зазначена діяльність” [8, Стаття 1, абз 37].

Низка положень Закону України, в яких згадується “посередницька (брокерська) діяльність” також пов’язана з товарами військового призначення (8, Стаття 1, абз. 29; Стаття 11, абз. 10; Стаття 12, абз. 1).

Таким чином, українським законодавством **не передбачено** контроль за посередницькою (брокерською) діяльністю, пов’язаною з міжнародними передачами товарів подвійного використання.

3. АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЄС. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Як було показано вище, контроль за брокерською діяльністю є важливим складовим елементом законодавства Європейського Союзу з експортного контролю за товарами подвійного використання. В українському законодавстві така діяльність не підлягає контролю. В той же час згідно з вимогами Закону України, посередницька діяльність в сфері товарів військового призначення контролюється. Це полегшує задачу запровадження такого контролю в положеннях, які можуть бути близькими за змістом до відповідних положень, що стосуються товарів військового призначення.

Важливим для запровадження такого контролю є чітке визначення термінів “посередницька (брокерська) діяльність” та “брокер”. Наведене у Розділі 2 цього звіту визначення посередницької діяльності в Законі України [8] є не досить чітким – в ньому під брокерською діяльністю розуміють “сприяння здійсненню міжнародних передач товарів військового призначення”, а конкретні дії, що складають зміст такої діяльності, не визначені.

Далі, з метою розробки рекомендацій стосовно внесення до українського законодавства положень, якими визначатимуться вимоги до контролю за

брокерською діяльністю в сфері товарів подвійного використання, ми розглянемо наступні релевантні елементи європейського законодавства, а саме:

- (1) визначення терміну “брокерська діяльність/брокерські послуги”;
- (2) визначення терміну “брокер”;
- (3) вироби, брокерські послуги по відношенню до яких підлягають контролю;
- (4) територія, що підпадає під юрисдикцію вимоги національного законодавства щодо контролю за брокерською діяльністю, а також
- (5) умови запровадження контролю за брокерською діяльністю.

Відповідні законодавчі елементи представлені нижче в Таблиці.

Основні елементи контролю за брокерською діяльністю в європейському законодавстві

Законодавчі вимоги	Регламент (ЄС) 428/2009	Закон Швеції	Закон Польщі	Закон Німеччини
<p>Визначення терміну “брокерська діяльність/брокерські послуги”</p>	<p>(1) проведення переговорів щодо закупівлі або укладання контрактів на закупівлю, продаж або поставки виробів подвійного використання з однієї до іншої третьої країни;</p> <p>(2) продаж або покупка виробів подвійного використання, що знаходяться в третіх країнах, з метою їх передачі до іншої третьої країни</p>	<p>Використовується визначення, наведене в Регламенті (ЄС).</p>	<p>(1) проведення переговорів, надання консультацій з питань торгівлі та допомоги в укладенні контрактів, а також участь в діяльності, пов’язаної з експортом, імпортом, транзитом або укладанням різних типів договорів (лізингу, даріння, позики тощо), що стосуються передачі товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої.</p> <p>(2) покупка або продаж товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої;</p> <p>(3) організація передачі товарів стратегічного значення з однієї країни до іншої, зокрема експедирування.</p> <p><i>В законодавстві Польщі до стратегічних товарів</i></p>	<p>(1) надання посередницьких послуг, що стосуються контракту на придбання або реалізацію товарів;</p> <p>(2) обґрунтування можливості укладення контракту;</p> <p>(3) посередницькі послуги щодо укладання контракту на реалізацію товарів;</p>

Законодавчі вимоги	Регламент (ЄС) 428/2009	Закон Швеції	Закон Польщі	Закон Німеччини
			віднесені товари військового призначення і подвійного використання - НТЦ.	
Визначення терміну “брокер”	Брокер – це фізична або юридична особа, що є резидентом або заснована у державі-члені ЄС , яка надає брокерські послуги з території Спільноти на території третьої країни .	Використовується визначення, наведене в Регламенті (ЄС).	Визначення відсутнє.	Визначення відсутнє.
Вироби, брокерські послуги по відношенню до яких підлягають контролю	<p>Вироби, що можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення або засобами її доставки.</p> <p>Регламент надає право державам-членам поширити умову щодо контролю за брокерськими послугами у сфері виробів, не внесених до Списку подвійного використання, якщо:</p> <p>(1) вироби, призначені для застосувань, пов'язаних із ЗМЗ та засобами її доставки;</p> <p>(2) вироби, призначені для</p>	<p>Використовуються відповідні положення Регламенту (ЄС).</p> <p>Передбачено запровадження такої вимоги у законодавчих актах Уряду Швеції.</p>	Контролем охоплюється брокерська діяльність, пов'язана з усіма стратегічними товарами (тобто товарами військового призначення і товарами подвійного використання).	<p>(1) Особливо чутливі товари, внесені в Додаток IV до Регламенту (ЄС) 428/2009, передачі яких в межах ЄС підлягають ліцензуванню.</p> <p>(2) Не внесені до Списку подвійного використання товари (Додаток I до Регламенту (ЄС) 428/2009), призначені для кінцевого військового використання, якщо брокер діє в третій країні, що підпадає під дію ембарго, або в країні, внесеної до Списку К (на часі це - Куба та Сирія).</p>

Законодавчі вимоги	Регламент (ЄС) 428/2009	Закон Швеції	Закон Польщі	Закон Німеччини
	кінцевого військового використання, також (3) вироби, призначені для експорту до країн, які перебувають під дією ембарго.			
Територія	Брокерська діяльність підлягає контролю, якщо вона здійснюється з території держави-члена ЄС , у якій брокер є резидентом або його було засновано.		Контролю підлягає будь-яка брокерська (посередницька) діяльність щодо передачі товарів стратегічного значення, незалежно від місця знаходження або заснування посередника.	Не обмежені кордонами ЄС.
Умови запровадження контролю	Брокера поінформовано державними органами або йому відомо , що вироби , які є предметом брокерських послуг, можуть бути використані у зв'язку із ЗМЗ або засобами її доставки.		Умови запровадження контролю, подібної до передбаченої Регламентом (ЄС) 428/2009, не існує.	Умови запровадження контролю подібної до передбаченої Регламентом (ЄС) 428/2009, не існує.

У наведеній вище таблиці представлені, на наш погляд, основні елементи, які мають бути визначені в Законі України при внесенні до нього доповнень з метою запровадження контролю за брокерською (посередницькою) діяльністю у сфері товарів подвійного використання.

Звичайно, перш за все, має бути позитивно вирішено питання щодо запровадження такого контролю взагалі та внесення відповідних положень до Закону України.

Для цього у Статтю 1 Закону України (Визначення термінів) **внести визначення терміну “брокерська (посередницька діяльність) у сфері товарів подвійного використання”**. Враховуючи те, що в законі вже існує визначення брокерської діяльності щодо товарів військового призначення, можна запропонувати два варіанти:

- (1) розробити визначення, що стосуватиметься брокерської діяльності, пов'язаної як з товарами військового призначення, так і з товарами подвійного використання, тобто внести відповідні зміни до абз. 36 цієї статті;
- (2) розробити окреме визначення для товарів подвійного використання, яке б давало конкретний опис брокерським/посередницьким операціям, що мають підлягати контролю. Для цього можна узяти за зразок визначення відповідних термінів з Регламенту та/або Закону Німеччини.

Крім того, до Статті 1 Закону України доцільно **внести також визначення терміну “брокер”**. При цьому можна використати зміст визначення цього терміну, наведеного у Регламенті (ЄС) 428/2009.

Далі, важливим матеріальним елементом законодавчих вимог щодо контролю за брокерською діяльністю є **визначення товарів (виробів), брокерська діяльність у відношенні до яких має підлягати контролю**. Для цього за основу можна було б взяти визначення з Регламенту. Тобто запровадити контроль за брокерською діяльністю, пов'язаною з виробами, які можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки. Крім того, застосувати правило “catch-all” до виробів, не внесених в Список товарів подвійного використання, за умови існування наміру здійснити їх експорт до країн, що перебувають під дією міжнародного ембарго на поставки зброї, або до країн, експорт до яких обмежено з огляду на інтереси

національної безпеки України або у виконання її дво- та багатосторонніх зобов'язань.

Що стосується територіальних рамок дії державного контролю за брокерською діяльністю, то при їх визначенні слід узяти до уваги складність правозастосування контролю за діяльністю брокерів за межами країни. Тому можливо є сенс зупинитись на варіанті, передбаченому в Регламенті (ЄС), тобто **обмежити сферу дії відповідного положення або положень наданням брокерських послуг з території України.**

Окремою Статтею Закону України, на наш погляд, доцільно запровадити **вимогу щодо контролю за брокерською діяльністю** (отримання дозволу на таку діяльність) у разі **поінформування брокера** компетентними органами або наявності у брокера **отриманої іншим шляхом інформації** щодо можливості використання товарів у зв'язку із **ЗМЗ або засобами її доставки.**

Нижче запропоновані рекомендації наведені в узагальненій формі.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. З метою гармонізації українського законодавства в сфері експортного контролю за товарами подвійного використання з відповідним законодавством Європейського Союзу, внести зміни до Закону України, якими передбачається запровадження контролю за брокерською (посередницькою) діяльністю, пов'язаною з товарами подвійного використання, внесеними у відповідний контрольний список, які можуть бути використані у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки.
2. Внести до Статті 1 (Визначення термінів) Закону України визначення термінів “брокерська діяльність” та “брокер”. У визначенні терміну “брокерська діяльність” вказати конкретно усі брокерські операції з товарами подвійного використання, що мають підлягати державному експортному контролю. Крім того, у визначенні терміну “брокер” вказати територіальні межі, в рамках яких брокерська діяльність підлягає державному контролю.
3. Передбачити відповідним положенням Закону України запровадження контролю за брокерською діяльністю, пов'язаною з товарами подвійного використання, не внесеними у контрольний список, у разі, якщо брокеру було повідомлено державними органами або стало відомо іншим шляхом про

можливість використання цих товарів у зв'язку із зброєю масового знищення та засобами її доставки, або про їх призначення для кінцевого військового використання, а також якщо зазначені товари мають намір експортувати до країни, на яку накладено ембарго Ради безпеки ООН на поставки зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations Security Council Resolution 1540 (2004)
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>
2. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items. Official Journal of the Europe Union, 29.5.2009, L134,
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:134:0001:0269:en:PDF>
3. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Opracowano na podstawie tj. Dz.U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2315).
http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/8F84C896-C5C1-417F-9BE3-AE71DF6A0829/15718/p24b_eng1.doc
4. Regulation Implementing the Foreign Trade and Payments Act (Foreign Trade and Payments Regulation – AWW) of 18 December 1986 as amended by the 79th Regulation Amending the Foreign Trade and Payments Regulation of 24 April 2007).
http://www.bafa.de/bafa/en/export_control/legislation/export_control_awv_en.pdf
5. Information Leaflet on Trafficking and Brokering, Federal Office of Economics and Export Control, 29.05.2006
http://www.bafa.de/bafa/en/export_control/publications/export_control_information_leaflet_trafficking_brokering.pdf
6. Export Controls - Brief Outline. Federal Office of Economics and Export Control, 25.07.2009.
http://www.bafa.de/bafa/en/export_control/publications/export_control_brief_outline.pdf
7. Lag (2000:1064) om kontroll av produkter med dubbla användningsområden och av tekniskt bistånd (Ändrad: t.o.m. SFS 2010:1017).
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2000:1064>

8. Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” № 549-IV від 20.02.2003 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2561-IV (2562-17) від 23.09.2010).

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ПЕРЕГОВОРІВ

Особливістю цього дослідження є те, що контроль за проведенням переговорів щодо укладення контрактів на експорт товарів подвійного використання не передбачено ані в Регламенті (ЄС) № 428/2009, ані в національних законодавчих актах Швеції, Польщі, Фінляндії та Німеччини, які вивчалися в рамках цієї роботи. Це робить неможливим порівняльний аналіз як основу для розробки відповідних рекомендацій. Тому у цій частині Звіту будуть розглянуті лише релевантні положення українського законодавства та запропоновані зміни до нього, доцільність внесення яких має бути визначена експертами Державної служби експортного контролю України.

ОГЛЯД ВИМОГ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В Україні вимоги щодо контролю за міжнародними передачами як товарів військового призначення, так і товарів подвійного використання встановлюються відповідними положеннями Закону України [від 20.02.2003 № 549-IV “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”](#) (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2561-IV (2562-17) від 23.09.2010) (далі – Закон України) [1].

Законом України передбачено, що “суб’єкт господарювання може проводити з іноземним суб’єктом господарської або іншої діяльності **переговори, пов’язані з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) щодо здійснення експорту товарів**, на поставки яких до відповідної іноземної держави **встановлено часткове ембарго**, виходячи з міжнародних зобов’язань України, **тільки за умови отримання ним позитивного висновку** спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю **про можливість їх проведення”** [1, Стаття 18, абз. 1].

Нагадаємо, що в Законі України термін “товари“ означає як вироби військового призначення, так і вироби подвійного використання [1, Стаття 1, абз. 14]. Таким чином, згідно з українським законодавством експортер, який має намір провести переговори стосовно експорту товарів військового призначення або подвійного використання у країну призначення, яка підлягає

дії **часткового ембарго**, зобов'язаний отримати позитивний висновок Державної служби експортного контролю України (ДСЕК України).

В Законі України термін “ембарго (повне або часткове) означає заборону чи обмеження експорту товарів до держав, визначених міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або до держав, щодо яких проводиться відповідна національна політика” [1, Стаття 1, абз. 8].

Порядок встановлення чи скасування повного або часткового ембарго, а також інших обмежень на експорт товарів, міжнародні передачі яких підлягають державному експортному контролю, визначається згідно з Указом Президента України від 15 липня 1999, № 861 [2].

У відповідності з цим Указом Кабінет Міністрів України приймає постанови про виконання Україною рішення РБ ООН про встановлення ембарго і затвердження номенклатури товарів, експорт яких підпадає під [2, Положення, абз.5]. Такі постанови приймаються не пізніше одного місяця з дня прийняття відповідного рішення РБ ООН [2, Положення, абз.7]. Це стосується також ембарго, накладених іншими міжнародними організаціями, учасником яких є Україна, а також обмежень на поставки контрольованих товарів, що були встановлені, виходячи з інтересів національної безпеки.

ДСЕК України та інші центральні органи виконавчої влади після отримання відповідного повідомлення Міністерства закордонних справ України, з метою прискорення введення в дію або скасування в Україні санкцій Організації Об'єднаних Націй щодо міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, можуть застосовувати або припиняти дію цих санкцій до прийняття відповідних актів Кабінету Міністрів України [3, пункт 2].

Порядок контролю за проведенням переговорів щодо укладення зовнішньоекономічних договорів на поставки товарів подвійного використання визначається Постановами Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 № 86 [4] та від 04.02.1998 № 125 [5]. На основі цих постанов розроблено структуру звіту про підсумки проведення переговорів, затверджену наказом ДСЕК України від 05.10.2009 № 86.

Слід зауважити, що у зв'язку з внесенням останніх змін до Закону України, пов'язаних з вимогами щодо контролю за проведенням переговорів про експорт товарів військового призначення, Державна служба експортного контролю наразі працює над підготовкою нової редакції Постанови Кабінету

Міністрів [5]. Положення цього документу, що стосуються товарів подвійного використання, не зазнали змін. Саме ці положення будуть розглянуті нижче.

Постановою від 04.02.1998 № 125 встановлюється наступний порядок державного контролю за проведенням переговорів:

- отримання висновку (разового, відкритого, генерального) Держекспортконтролю щодо можливості проведення переговорів;
- укладення договорів з іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- подання звітів до Держекспортконтролю про підсумки переговорів;
- відповідальність за порушення встановленого порядку проведення переговорів [5, пункт 5].

Висновок щодо проведення переговорів - це документ, який дає право на проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про міжнародні передачі товарів військового призначення або експорт товарів подвійного використання та інших товарів до держав, стосовно яких встановлено часткове ембарго на поставки таких товарів [1, Стаття 1, абз. 31].

Як зазначалось вище, висновок може бути разовим (переговори щодо конкретного договору, термін дії не більше одного року), генеральним (неодноразове проведення переговорів з конкретним кінцевим користувачем) або відкритим (неодноразові переговори з різними кінцевими користувачами конкретної держави). Термін дії генерального та відкритого висновків складає не більше трьох років.

Для отримання висновку щодо можливості проведення переговорів про експорт товарів подвійного використання необхідно подати до ДСЕК України лист із зверненням та такі документи:

- заяву типової форми та
- письмове погодження міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого він належить [5, пункт 13].

Крім цих документів, від експортера можуть вимагати додаткові відомості або інші документи, необхідні для прийняття рішення щодо видачі висновку.

Згідно з постановою [5], розгляд заяв експортерів на отримання висновку стосовно можливості проведення переговорів здійснюється Державною службою експортного контролю протягом 15 днів у разі, якщо непотрібне додаткове міжвідомче узгодження [5, пункт 14]. В той же час, у Статті 15, абз.7 Закону України [1] зазначено, що строк розгляду встановлюється залежно від категорії товарів, але не може перевищувати 30 днів – у разі експорту товарів подвійного використання.

Крім того, у випадку виникнення потреби у міжвідомчому узгодженні строк розгляду заяви на висновок та прийняття рішення про видачу або відмову у видачі висновку не може перевищувати 90 днів з дня надходження всіх необхідних документів [1, Стаття 15, абз.8].

Після проведення переговорів експортери зобов'язані подати до ДСЕК України звіти про їх підсумки за встановленою формою. Термін подання такого звіту визначається під час оформлення висновку [5, пункт 16]. Звіт має містити інформацію щодо отриманого висновку на право проведення переговорів, дати і місця проведення переговорів, учасників переговорів, найменування усіх суб'єктів – учасників міжнародних передач товарів, предмету переговорів, умов постачання товарів, інформацію про узгодження вимог щодо надання документів про гарантії та документів про підтвердження поставки товарів, а також інформацію, необхідну для прийняття рішення щодо предмету переговорів. Крім того, експортер повинен подати до Державної служби експортного контролю, не пізніше трьох місяців з дати закінчення строку дії висновку на право проведення переговорів, документ, в якому повідомляється про використання чи невикористання отриманого висновку [6].

За порушення вимоги щодо надання експортерами звіту про підсумки проведення переговорів законодавством України передбачено покарання у формі штрафу в розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1, Ст. 25, абз. 7]. Крім того, проведення переговорів щодо укладення міжнародних контрактів на експорт товарів подвійного використання без отримання висновку карається штрафом в розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян” [1, Ст. 25, абз. 6].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Вище були розглянуті вимоги українського законодавства щодо державного контролю за проведенням переговорів про укладення контракту на експорт товарів подвійного використання до країн, які перебувають під дією часткового ембарго на поставки таких товарів.

Для виконання цих вимог експортер, перед тим, як звернутись до Державної служби експортного контролю України за висновком, який дозволить (або не дозволить) проведення переговорів, має отримати письмове погодження міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого він належить. Звичайно, це потребує певного часу (офіційно - від 3 до 7 робочих днів). Таким чином, з врахуванням строку розгляду заяви на висновок, який складає 15 днів (у разі відсутності потреби в міжвідомчому узгодженні), експортер, за сприятливих умов, може розпочати переговори приблизно через три тижні після прийняття ним рішення щодо проведення таких переговорів.

Зазначений вище строк розгляду заяви на висновок (15 днів) передбачено відповідною постановою Кабінету Міністрів, в той же час Закон України встановлює інший граничний строк для розгляду заяв на дозвільні документи у зв'язку з експортом товарів подвійного використання, а саме 30 днів.

Якщо в процесі розгляду заяви та прийняття рішення щодо надання позитивного висновку на проведення переговорів виникає потреба у міжвідомчому узгодженні, строк розгляду може бути продовженим до 90 днів (з дня надходження всіх необхідних документів).

Після проведення переговорів, незалежно від досягнутого результату, експортер зобов'язаний представити до Державної служби експортного контролю звіт з докладною інформацією про проведені переговори і, крім того, документ, що містить інформацію про використання або невикористання виданого висновку.

Отже, виконання усіх процедур, пов'язаних з переговорами про експорт товарів подвійного використання в країну, на яку накладено часткове ембарго, створює значне адміністративне навантаження на експортера і додаткове адміністративне навантаження на урядових чиновників, задіяних у процесі видачі висновку на такі переговори.

Зрозуміло, що контроль за проведенням переговорів є певним бар'єром, який має запобігати незаконному експорту. Але при цьому виникає питання щодо ефективності такого контролю. Наскільки виправдані втрати часу, не кажучи вже про адміністративне навантаження, пов'язані з цим по-суті попереднім контролем?

Крім того, у разі порушення вимоги чинного законодавства України щодо надання експортерами звіту про підсумки переговорів, на нього накладається штраф у розмірі приблизно 1 тис. доларів США. Штраф за проведення таких переговорів без позитивного висновку Державної служби експортного контролю складає приблизно 2 тис. доларів США.

У цьому зв'язку не зовсім зрозуміло, яким чином Державною службою експортного контролю, яка накладає штраф на юридичних осіб за проведення переговорів без отримання позитивного висновку, визначається факт проведення переговорів, у разі якщо в результаті таких переговорів не було досягнуто жодних домовленостей.

Також викликає сумнів необхідність вимоги щодо отримання дозволу на переговори про укладення контракту на експорт товарів подвійного використання. Адже основне "просіювання" запланованої експортером міжнародної передачі здійснюється на етапі розгляду заяви на експорт експертами Державної служби експортного контролю. Більше того, якщо експорт планується до країни, що підлягає дії часткового ембарго, як правило, застосовується принцип всеохоплюючого експортного контролю (catch-all), який передбачає найретельніший аналіз можливих ризиків, пов'язаних з наміченим експортом.

Для вирішення питання щодо виправданості законодавчої вимоги щодо контролю за переговорами, пов'язаними з експортом товарів подвійного використання за умови існування часткового ембарго на поставки таких товарів, необхідно ретельно проаналізувати дієвість такої вимоги як елементу експортного контролю.

Далі, оскільки мова йде про часткове ембарго на товари подвійного використання, експортер повинен мати можливість зорієнтуватись стосовно легітимності передбаченого експорту. Для цього він має володіти інформацією не тільки про чинні часткові ембарго, але й про перелік товарів, заборонених для експорту згідно з такими ембарго.

Враховуючи викладене вище, НТЦ пропонує:

1. Проаналізувати можливості внесення змін до законодавчої норми щодо державного контролю за проведенням переговорів про укладення контрактів на товари подвійного використання до країн, що підлягають дії часткового ембарго на поставки таких товарів, зваживши ефективність (результативність) такого контролю у порівнянні з витратами часу і адміністративним навантаженням на експортерів та відповідні державні органи.
2. Забезпечити оперативне розміщення та оновлення на офіційному Інтернет-сайті Державної служби експортного контролю України інформації щодо країн, у відношенні яких діє часткове ембарго на поставки товарів подвійного використання з докладним та вичерпним переліком таких товарів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання” № 549-IV від 20.02.2003 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2561-IV (2562-17) від 23.09.2010).
2. Указ Президента України від 29.10.2003 № 861 “Про порядок встановлення (скасування) обмежень на експорт товарів відповідно до міжнародних зобов'язань України”.
3. Указ Президента України від 24 грудня 2002 р. № 1207 “Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва” (Із змінами і доповненнями, внесеними Указами Президента України від 29 серпня 2003 року N 947/2003, від 8 лютого 2005 року N 208/2005)
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 86 “Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання”.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.02.1998 №125 “Про затвердження Положення про порядок державного контролю за

проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання”.

6. Наказ ДСЕКУ від 05.10.2009 № 86 “Про затвердження форми висновку щодо можливості проведення переговорів, форм звітів та встановлення строків звітності”.

ВНУТРІШНЬОФІРМОВИЙ ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

ВСТУП

З метою реалізації політики нерозповсюдження, контролю над озброєнням та протидії тероризму держави створюють національні системи експортного контролю. Одним із елементів цих систем є внутрішньофірмовий експортний контроль. Внутрішньофірмовий експортний контроль можна вважати першою лінією оборони, оскільки він впроваджується на підприємствах, фірмах та в компаніях, які є або безпосередніми виробниками або здійснюють експорт продукції, що підлягає державному контролю.

Про зростаючу увагу, яку приділяють внутрішньофірмовому експортному контролю свідчить те, що під час проведення в Києві у червні 2010 року 11-ї Міжнародної Конференції з експортного контролю задачам та проблемам, пов'язаним з ним, було повністю присвячено другий день роботи Конференції.

В рамках представленої нижче роботи було проведено огляд та аналіз чинної законодавчої бази країн-членів ЄС та України, що регламентує створення та функціонування систем внутрішньофірмового контролю, вивчені організаційні питання, пов'язані з внутрішньофірмовим контролем, комп'ютерна підтримка його функціонування тощо.

Крім того, в рамках роботи Шведським Агентством радіаційної безпеки для представників НТЦ та Державної служби експортного контролю України було організовано робочий візит до Стокгольму з метою ознайомлення з практичними питаннями організації та функціонування внутрішньофірмового експортного контролю в компаніях Швеції, діяльність яких пов'язана з експортом контрольованої продукції.

В ході робочого візиту для української делегації було зроблено низку презентацій: Шведської Агенції нерозповсюдження та експортного контролю (ISP), Агенції радіаційної безпеки (SSM), а також правління Співки експортного контролю Швеції. Презентацію, присвячену питанням створення та вдосконалення систем внутрішньофірмового експортного контролю представила п. Анне-Шарлотте Меррел-Веттервік з Центру міжнародної торгівлі та безпеки Університету штату Джорджія (США).

Також відбулись передбачені програмою візиту ознайомчі поїздки в компанії Westinghouse Electric Company та FLIR Systems AB, під час яких представники України мали можливість ознайомитись з тим, як в цих компаніях забезпечують внутрішній контроль за дотриманням норм та правил експорту чутливої продукції. Одержана під час робочого візиту інформація представлена у цьому звіті.

За результатами проведеної роботи розроблені рекомендації щодо впровадження найкращої практики ЄС в галузі внутрішньофірмового експортного контролю в Україні.

1. ВНУТРІШНЬОФІРМОВИЙ ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ В ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

В основному законодавчому акті ЄС в сфері контролю за експортом подвійного використання - Регламенті Ради ЄС № 428/2009 від 5 травня 2009 (далі – Регламент) [1], який має обов’язкову юридичну силу на усій території Європейського Союзу, відсутні положення, що визначають безпосередні вимоги щодо створення внутрішньофірмового експортного контролю. В той же час у Статті 12.2 цього Регламенту зазначено, що “... під час оцінки заяви на видачу глобального дозволу на експорт держави-члени беруть до уваги використання експортером пропорційних та адекватних засобів і процедур з метою забезпечення дотримання положень та цілей цього Регламенту та умов дозволу” *¹. На думку професора Льєжського Університету д-ра Квентіна Мішеля, автора постатейного Коментаря законодавчої бази ЄС з експортного контролю, у цій статті Регламенту міститься рекомендація державам-членам ЄС “перед наданням експортерам глобальних ліцензій вимагати від них впровадження ефективних програм внутрішньофірмового контролю” *² [2, стор.72, абз.1].

Далі буде розглянуто, яким чином питання внутрішньофірмового експортного контролю вирішуються на національному рівні в державах-членах ЄС Польщі та Швеції. З метою полегшення подальшого порівняльного аналізу буде розглянуто 4 аспекти, пов’язані з внутрішньофірмовим експортним контролем (ВЕК), а саме:

1. Законодавча база;
2. Створення та функціонування;

3. Співпраця уряду і промисловості та
4. Комп'ютерна підтримка систем внутрішньofірмового експортного контролю

1.1. ПОЛЬЩА

Законодавча база

Основні вимоги щодо утворення та функціонування систем внутрішньofірмового контролю на польських підприємствах, фірмах тощо, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами контрольованих товарів, наведені у Законі Польщі “Про зовнішню торгівлю товарами, технологіями та послугами, що мають стратегічне значення для безпеки держави та збереження міжнародного миру та безпеки” [3] (далі – Закон Польщі).

У цьому законі, на відміну від українського законодавства, відсутнє визначення терміну “система внутрішньofірмового експортного контролю”, але визначені основні задачі ВЕК та вимоги до його створення та функціонування. Згідно з Законом Польщі, в рамках системи внутрішньofірмового контролю повинні бути визначені, серед іншого, “задачі підрозділів підприємства, головні задачі на робочих місцях в сфері контролю та управління зовнішньою торгівлею, методи співпраці фізичної або юридичної особи з урядовою адміністрацією у цій сфері, правила підбору працівників, архівації даних, проведення навчання, внутрішньofірмові заходи контролю, виконання замовлень” [3, Стаття 11.1].

Утворення та функціонування системи внутрішньofірмового експортного контролю є **обов'язковою умовою** для фізичної або юридичної особи, яка має намір звернутися до ліцензійного органу держави з заявою щодо надання **індивідуального або глобального дозволу** на експорт, надання брокерських послуг або технічної допомоги, пов'язаних із стратегічними товарами (*тобто як товарами військового призначення, так і товарами подвійного використання - НТЦ*) [3, Стаття 10.2].

Генеральний дозвіл надається тільки тій фізичній або юридичній особі, яка може “надати відповідні документи, що підтверджують застосування протягом щонайменше **3 років** системи внутрішньofірмового контролю та управління зовнішньою торгівлею” [3, Стаття 8.2].

Система внутрішньофірмового експортного контролю є також необхідною для підприємства або компанії, що здійснює імпорту контрольованої продукції на територію Польщі, якщо імпорту такої продукції підлягає вимозі щодо надання експортеру імпорту сертифікату або підтвердження кінцевого використання. Ліцензійний орган Польщі може відмовити у видачі згаданих вище гарантійних документів у разі “незастосування фізичною або юридичною особою системи внутрішньофірмового контролю” [3, Стаття 22.6].

З метою забезпечення належного функціонування системи ВЕК Законом Польщі встановлюється вимога щодо проведення її державної сертифікації [3, Стаття 11.2].

Таким чином, вимоги щодо створення та функціонування систем внутрішньофірмового експортного контролю на польських підприємствах, компаніях тощо, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами контрольованих товарів, передбачені положеннями польського законодавства. Діяльність систем ВЕК знаходиться під контролем держави, який здійснюється, перш за все, шляхом державної сертифікації систем внутрішньофірмового контролю.

Створення та функціонування

До 2006 року вимоги щодо створення та функціонування систем ВЕК визначались положеннями стандарту PN-EN ISO 9001:2001 “Системи менеджменту якості. Вимоги” (польська версія міжнародного стандарту ISO 9001:2001) та офіційним документом Польського Комітету стандартизації (ПКС) “Критерії системи внутрішньофірмового експортного контролю (Додаткові вимоги до системи управління якістю згідно з ISO 9001:2000)”.

У липні 2006 року Польський Комітет стандартизації опублікував новий стандарт PN-N-19001:2006 “Внутрішньофірмова система контролю” (ВСК) – Вимоги” [4], розроблений на основі міжнародного стандарту ISO 9001:2001. У цьому стандарті, починаючи з Розділу 4, містяться усі вимоги що стосуються управління якістю на підприємстві, а також додаткові вимоги щодо внутрішньофірмової системи контролю. Стандарт PN-N-19001:2006 відповідає вимогам міжнародних стандартів серії ISO і тому може бути підставою для сертифікації системи ВЕК і замінює собою попередній документ “Критерії внутрішньофірмової системи контролю” [5].

У вступній частині стандарту [4] (Загальні положення) наведено обґрунтування необхідності створення систем внутрішньofірмового експортного контролю як важливої складової контролю за міжнародною торгівлею в сфері товарів, що мають стратегічне значення. Цікавим є те, що згідно із стандартом, системи внутрішньofірмового контролю рекомендується створювати не тільки на підприємствах-експортерах, але й у “торговельних фірмах, дослідно-конструкторських організаціях, на фірмах-посередниках, таких як експедитори, перевізники, перевалочні фірми ...” [4, Вступна частина, абз. 3]. У цій же частині стандарту визначено роль внутрішньofірмової системи контролю та її основні задачі, а саме:

- регулювання принципів зовнішньої торгівлі товарами стратегічного значення;
- визначення способу обліку зовнішньої торгівлі;
- контроль кожного підрозділу організації;
- впорядкування процесу прийняття рішень;
- виключення помилок працівників;
- створення довіри до організації ,

а також три оплоти внутрішньofірмового контролю - знання торгового партнера; знання технічних параметрів товару; знання про можливе використання виробу [4, 01, абз. 6 та 7] .

Стандарт встановлює усі вимоги, дотримання яких забезпечує ефективне функціонування системи ВЕК та уникнення ризиків нелегітимних міжнародних передач продукції військового призначення та подвійного використання.

Крім того, Польським Центром удосконалення управління “МЕРІТУМ” розроблено та опубліковано посібник для самостійного впровадження системи управління якістю (у тому числі системи ВЕК) на підприємстві - “37 кроків для провадження ISO“. Цей посібник містить опис етапів впровадження системи управління якістю, тлумачення окремих положень стандарту, багато прикладів, зразок Книги якості тощо [5].

Сертифікацію системи ВЕК після її створення та періодичну сертифікації вже функціонуючої системи на відповідність вимогам стандарту PN-N-19001:2006 [4] здійснює Польський центр з випробувань та сертифікації. Центр є провідною організацією Польщі, що працює в рамках системи оцінки

відповідності Європейської Спільноти. Юридичний статус організації – акціонерне товариство державної казни [6].

Для отримання сертифікату фізична або юридична особа повинна звернутись до Польського центру з випробувань та сертифікації, який є єдиною у Польщі організацією, що має повноваження на здійснення сертифікації системи ВЕК на підприємствах, діяльність яких пов'язана з зовнішньою торгівлею товарами, технологіями та послугами стратегічного значення [7].

Сертифікація системи здійснюється тільки після її створення фізичною або юридичною особою - самостійно або за допомогою Департаменту контролю за експортом Міністерства економіки Польщі.

На сайті Міністерства економіки Польщі розміщено перелік сертифікованих підприємств та організацій. На цей час у Польщі чинними сертифікатами системи ВЕК володіють 238 юридичних та фізичних осіб. Серед них 14, підпорядковані або контрольовані Міністерством оборони Польщі; 46 – виробники/експортери стратегічної продукції; 56 - підприємства та організації, діяльність яких пов'язана з інформаційними технологіями та телекомунікацією; 42 – організації, що надають послуги з експедирування, транспортування та митні послуги; 50 – торговельні компанії та фірми, що надають брокерські послуги; 8 – підприємства хімічної галузі; 10 – науково-дослідні організації; 12 – інші організації. З загального числа виданих сертифікатів близько десяти іменних, тобто виданих на ім'я фізичних осіб [7].

Співпраця уряду і промисловості

До задач Департаменту контролю за експортом Міністерства економіки Польщі входить “співпраця з підприємцями у сфері створення, запровадження і удосконалення існуючих систем внутрішньофірмового контролю”. У складі Департаменту працює відділ Впровадження системи контролю, завданням, якого серед іншого, є провадження “моніторингу та контролю підприємців (фізичних або юридичних осіб), які здійснюють зовнішню торгівлю товарами, технологіями і послугами, що мають стратегічне значення для безпеки держави, а також збереження міжнародного миру та безпеки” [7].

До обов'язків цього відділу належить також “координація та підготовка для керівництва міністерства (*міністерства економіки – НТЦ*) та інших органів державної влади інформаційних матеріалів, що стосуються проблематики

впровадження, функціонування і ролі ВЕК у зв'язку з реалізацією суб'єктами господарювання зовнішньої торгівлі озброєнням, товарами, послугами і технологіями подвійного використання.

Департамент експортного контролю Міністерства економіки Польщі за участю фірми, яка перемогла у тендері щодо виконання державних замовлень, проводить навчання для усіх зацікавлених підприємців. Це допомагає фірмам у впровадженні механізмів ВЕК, підготовці працівників, відповідальних за функціонування цієї системи. При цьому навчання фінансується з фондів Міністерства економіки [7].

Так у 2009 р. Міністерство економіки уклало угоду з фірмою EMS Sp. z o.o. на проведення навчання з питань експортного контролю у період з 28.09.2009 по 20.11.2009 по п'ять навчальних семінарів на теми "Внутрішньофірмова система експортного контролю за зовнішньою торгівлею товарами стратегічного значення" та "Класифікація товарів стратегічного значення в рамках системи внутрішньофірмового експортного контролю (ВЕК)". У семінарах узяли участь 300 учасників, які представляли 108 підприємств. На цей час основними учасниками навчальних семінарів є представники фірм та компаній, що здійснюють міжнародну торгівлю в сфері стратегічних товарів. Але стає очевидною необхідність більшого охоплення навчанням вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів тощо, які розробляють програмне забезпечення та чутливі технології [7].

Таким чином, у відношенні систем внутрішньофірмового експортного контролю уряд Польщі забезпечує:

- допомогу у створенні системи ВЕК на підприємстві;
- моніторинг функціонування системи ВЕК;
- навчання співробітників фірми, відповідальних за дотримання норм та правил експортного контролю.

Комп'ютерна підтримка

На сайті Міністерства економіки Польщі [8] розміщені демонстраційні версії комп'ютерних програм WSK3921 для систем ВЕК на підприємствах.

Доступні дві версії таких програм:

- (1) версія, призначена для експортерів та імпортерів, фірм, що здійснюють транзит або надають такі послуги як посередництво, консультації з питань торгівлі, допомога щодо укладення контрактів тощо; та
- (2) версія, призначена для компаній, що надають такі послуги як експедирування, транспортування та митні послуги.

Нижче ми розглянемо функціональні можливості комп'ютерної програми WSK3921, що використовується у підрозділах внутрішньофірмового контролю в компаніях-експортерах контрольованої продукції.

WSK3921 складається з кількох прикладних програм. Перша програма (Система внутрішньофірмового контролю) має Головне меню з наступними розділами:

1. Про програму;
2. Вступ до системи внутрішньофірмового контролю;
3. Елементи програми;
4. Опрацювання посібника з системи ВЕК;
5. Інструменти впровадження;
6. Посилання.

Розділи 2, 3 та представлені у формі слайдів, надають загальну інформацію, про системи внутрішньофірмового контролю, їх задачі тощо.

Так у розділі 3, що складається з Адміністративної та Аналітичної частини, серед іншого, містяться рекомендації щодо добору персоналу підрозділу ВЕК, архівації даних, проведення навчання для співробітників, інформація про підготовку до сертифікації системи ВЕК, проведення аудитів, реалізацію замовлень тощо (Адміністративна частина). На слайдах Аналітичної частині розповідається про провадження переліку відмов, методику класифікації товарів та аналіз ризиків, пов'язаних з міжнародними передачами контрольованої продукції. У розділі 4 представлено текст посібника, за допомогою якого компанія може самостійно створити систему ВЕК та підготувати її до сертифікації.

Розділ 5 (Інструменти впровадження) складається з документальної та програмної частини підрозділів. В документальній частині наведені зразки усіх документів, що використовується в роботі підрозділу ВЕК, наведено посилання на Інтернет-сайти Міністерства торгівлі США та Міністерства

торгівлі та промисловості Сполученого Королівства, на яких можна знайти інформацію щодо відмов у видачі ліцензій на експорт, переліки фірм, які займаються виробництвом, дослідженням та розробкою зброї масового знищення. Там же наведені зразки запитальників, відповіді на які допомагають у підготовці підрозділу ВЕК до проведення зовнішнього аудиту.

Програмна частина Розділу 5 складається з таких підрозділів:

1. Список замовників;
2. База даних товарів;
3. Класифікація товарів;
4. Бланк заяви .

Підрозділи 1, 2 являють собою бази даних, побудовані на основі Microsoft Access, які містять вичерпну інформацію про замовників та продукцію, що знаходиться в розпорядженні компанії, у тому числі інформацію про його кінцеве використання, можливе кінцеве використання та дані щодо дозволу на експорт.

Підрозділ 3 (Класифікація товарів) є базою даних з функцією пошуку товару за його назвою у списку подвійного використання або у списку військового призначення. Результатом такого пошуку є відображення на екрані комп'ютера усіх позицій відповідного контрольного списку, які містять відповідний товар.

Підрозділ 4 (Бланк заяви) є електронною версією заяви на видачу дозволу на експорт, імпорт, транзит та надання послуг. Використовуючи комп'ютерну програму, співробітник компанії після заповнення форми заяви може отримати на виході роздруковану заяву.

Нарешті, розділ 6 Головного меню (Посилання) містить перелік комунітарних та національних нормативно-правових актів в сфері експортного контролю, а також посилання на відповідні Інтернет-ресурси: Список товарів подвійного використання; Список товарів військового призначення; контактну інформацію урядовців, внутрішню контактну інформацію тощо.

Таким чином програмне забезпечення WSK3921, основні елементи якого було розглянуто вище, складається з інформаційно-просвітньої частини та робочої або функціональної частини.

В першій частині наведено інформацію, необхідну для вирішення адміністративних питань щодо створення системи ВЕК та забезпечення функціонування такої системи на підприємстві. Друга (функціональна) частина містить інструменти, необхідні для пошуку товару в контрольних списках та підготовки заяви на дозвіл.

1.2. ШВЕЦІЯ

Законодавча база

В законодавстві Швеції не існує норм, які б вимагали створення та функціонування систем внутрішньофірмового експортного контролю. В той же час, дотримання на практиці норм та правил торгівлі продукцією, що підлягає державному експортному контролю, є пріоритетною задачею фірм та компаній, що експортують таку продукцію. Це було наочно підтверджено під час візиту до Швеції.

Створення та функціонування

Як було зазначено вище, дотримання норм та правил експортного контролю в процесі здійснення передач контрольованих виробів, є відповідальністю кожної шведської компанії. Крім того, наявність системи ВЕК на підприємстві (в компанії) надає йому такий привілей як отримання глобальної ліцензії від Шведською Агенції нерозповсюдження та експортного контролю (ISP) [11]. Надання такого привілею можна розглядати як практичне застосування положення Регламенту (ЄС) № 428/2009, представленого у Статті 12.2. Нагадаємо, що це положення передбачає необхідність врахування ліцензійними органом “використання експортером пропорційних та адекватних засобів і процедур з метою забезпечення дотримання положень та цілей цього Регламенту та умов дозволу” в процесі розгляду і оцінки заяви на видачу глобального дозволу на експорт державним ліцензійним органом.

Таким чином шведські компанії-експортери чутливої продукції, і насамперед великі за розміром компанії, які мають значні обсяги експорту, мають додатковий стимул для створення та функціонування систем внутрішньофірмового експортного контролю.

Так компанія Ericsson, виробник телекомунікаційного обладнання, в якому використовуються системи шифрування даних, суворо дотримується процедур і правил експортного контролю при здійсненні експорту систем, які за своїми характеристиками належать до продукції, що підлягає експортному

контролю. В корпоративному документі компанії “Політика в сфері дотримання норм та правил торгівлі” (Trade Compliance Policy) заявлено, що “Компанія Ericsson активно сприяє глобальному розвитку відкритого, ліберального та багатостороннього торгового середовища, одночасно дотримуючись правил та процедур експортного контролю та інших норм торгового законодавства. Для компанії Ericsson важливим є менеджмент дотримання, митні питання та питання преференційного походження”^{*3} [10].

В компанії Ericsson, що налічує 53 тисячі працівників, створено спеціальний підрозділ дотримання вимог торгового законодавства, де працює 19 співробітників [10]. Компанія тісно співпрацює з Шведською Агенцією нерозповсюдження та експортного контролю (ISP), представники якого як мінімум раз на рік здійснюють перевірки компанії стосовно внутрішнього дотримання.

Крім того, зважаючи на те, що компанія Ericsson в своїй діяльності використовує товари та технології Сполучених Штатів Америки, вона також дотримується вимог законодавства США в сфері експортного контролю, співпрацює з Бюро Промисловості та безпеки Міністерства торгівлі США.

Системи внутрішньофірмового контролю створені та успішно функціонують у Westinghouse Electric Company, яка спеціалізується на поставках паливних елементів для ядерних реакторів, труб для реакторів, виготовлених з цирконієвих сплавів, компонентів активної зони реактора, а також в компанії FLIR Systems AB, яка є провідної в галузі виробництва інфрачервоних камер [11].

Співпраця уряду і промисловості

Шведська Агенція нерозповсюдження та експортного контролю (ISP), яка видає дозволи на міжнародні передачі виробів військового призначення та подвійного використання, проводить регулярні перевірки підрозділів ВЕК у фірмах та компаніях з метою контролю за дотриманням норм і правил експортного контролю. Про такі перевірки ISP завчасно попереджає компанії та надає їм запитальники, які необхідно заповнити в ході підготовки до перевірки. Після завершення перевірки представники ISP складають акт, в якому зазначаються виявлені у ході перевірки недоліки та пропонуються заходи щодо їх усунення [11].

Схожі процедури застосовує Шведська Агенція радіаційної безпеки (SSM), яка є відповідальним державним ліцензійним органом в галузі ядерної діяльності.

З метою попередження правопорушень у сфері експортного контролю, ISP та SSM проводять щорічні семінари, на яких надають інформацію щодо змін у законодавстві та контрольних списках. У разі потреби представники ISP здійснюють просвітницьку діяльність для конкретного сектору промисловості або дають пояснення щодо конкретного механізму експортного контролю. Нещодавно ISP розробила нову методику інформування академічних установ з питань експортного контролю. До функціональних обов'язків співробітників відділів ліцензування ISP та SSM належить надання консультацій представникам компаній по телефону, за допомогою електронної пошти та під час особистих зустрічей [11].

Важливою ланкою, що зв'язує між собою державні організації, які займаються питаннями експортного контролю, та промисловість, є Шведська Спілка експортного контролю (The Swedish Export Control Society). Спілку було засновано у 1994 році за ініціативи промисловості Швеції з метою надання підтримки співробітникам фірм та компаній, відповідальних за дотримання вимог шведського, європейського та американського законодавства в сфері експортного контролю. Діяльність Спілки планується та спрямовується Правлінням, члени якого регулярно зустрічаються з керівництвом Шведської Агенції нерозповсюдження та експортного контролю. На таких зустрічах члени Спілки висловлюють свою точку зору щодо регуляторних норм експортного контролю, процедур ліцензування, а також вносять пропозиції щодо внесення змін до законодавства в сфері експортного контролю [12].

Як згадувалось вище, основним завданням Спілки є надання підтримки співробітникам компаній, які відповідають за дотримання вимог експортного контролю. Спілка збирає “під одним дахом” представників шведських підприємств та організацій, що здійснюють експорт як товарів подвійного використання, так і військового призначення. Ці дві сфери міжнародної торгівлі регулюються різними законодавчими актами, але між ними існують сірі зони, в яких важко класифікувати та визначити товар, тому важливого значення набуває знання обох сфер торгівлі. Просвітницька діяльність, яку здійснює Спілка, допомагає компаніям підтримувати належне дотримання норм та правил експортного контролю, уникнути штрафів, збоїв в роботі, руйнівних чуток про недотримання компанією законодавства. Вона

допомагає зберегти репутацію та зекономити кошти, необхідні для участі в семінарах, пропонуючи експортерам навчання за поміркованими цінами. Інформація, представлена в цьому абзаці і далі у розділі “Співпраця уряду і промисловості”, була отримана під час нещодавнього візиту до Швеції [11].

Членами Спілки можуть бути лише фізичні особи, які представляють інтереси своєї компанії або корпорації. Кількість представників від одної організації не обмежена. На сьогоднішній день нараховується 132 члени Спілки з 50 різних компаній, що здійснюють експорт військових товарів, і компаній, що здійснюють експорт товарів подвійного використання (однакове співвідношення). Вступити у Спілку можна, лише заповнивши електронну заяву на офіційному сайті Спілки.

До складу Правління Спілки входять 8 осіб, які представляють військову сферу та сферу товарів подвійного використання, Стокгольмську Торгову Палату та Конфедерацію шведських підприємств. Правління збирається 8-10 разів на рік. Раз на рік у березні проводяться загальні збори, на яких обирається Голова та інші члени Правління. Загальні збори приймають рішення щодо річної оплати членства та інші обов’язкові рішення згідно зі Статутом Спілки. На збори завжди запрошуються представники ISP та інших державних органів Швеції.

Двічі на рік проводяться зустрічі Спілки з керівництвом Шведського Інспекторату Стратегічних Товарів (ISP), на яких члени Спілки висловлюють свої погляди на законодавчі положення з експортного контролю та ліцензійні процедури, дають уряду свої пропозиції щодо нового законодавства з експортного контролю. Доповідачами на цих зустрічах є добре відомі у сфері експортного контролю експерти.

Фінансовими питаннями Спілки займається Стокгольмська Торгова Палата, яка, відповідно до Статуту Спілки, представлена принаймні одним членом Правління. Діяльність Спілки фінансується за рахунок членських внесків. Членство коштує 1600 шведських крон на рік (приблизно 150 Євро) та оплачується організаціями, які представляють члени Спілки. Окрім фінансових та бухгалтерських питань, Стокгольмська Торгова Палата також займається такими практичними питаннями, як оновлення списку членів, розсилкою запрошень на зустрічі, курси, семінари, розробленням макету Вісника Спілки EXTRA та оновленням Інтернет-сайта Спілки.

Одним з важливіших видів діяльності Спілки є проведення щорічного півтораденного семінару “Останні оновлення експортного контролю Швеції у сфері товарів подвійного використання та військового призначення”. Семінари проводяться з 1997 року і є доступними для усіх компаній - експортерів та органів влади. Як правило, в семінарі беруть участь 45-60 осіб.

Перша половина першого дня семінару зосереджена на інформації про зміни у шведському законодавстві, решта часу – на конкретній темі. Семінари проводяться за містом в неофіційній обстановці, що дає змогу учасникам поспілкуватись між собою та обговорити свої проблеми у невеликих групах.

Крім навчальних семінарів, Спілка проводить навчання з експортного контролю (Export Control Curriculum), яке складається з наступних 4 курсів (частин):

1. Основи експортного контролю - триває 2 дні (загальний для товарів військового призначення та подвійного використання);
2. Класифікація товарів військового призначення та подвійного використання – по 1,5 дня;
3. Детальні процедури експортного контролю за товарами військового призначення та подвійного використання – по 1,5 дня;
4. Експортний контроль на підприємстві – 1 день (загальний для товарів військового призначення та подвійного використання).

Такі навчання проводяться щорічно у період з вересня по квітень наступного року. Навчальний матеріал складається з 4-6 товстих папок форматом А4. За результатами навчання видається диплом Сертифікованого менеджера з питань експортного контролю (Certified Export Control Manager).

Шведська Спілка експортного контролю видає Вісник з питань експортного контролю – EXSTRA та публікує його на своїй веб-сторінці. Вісник містить інформацію щодо нових законодавчих положень (з коментарями), санкцій, інформацію про діяльність Спілки (рішення, що приймаються на засіданнях Правління, плани щодо подальшої діяльності, інформацію про проведення навчальних курсів тощо).

Комп'ютерна підтримка

Програмне забезпечення, яке використовується для класифікації та ідентифікації товарів, різняться в залежності від компанії. Деякі компанії мають тісний зв'язок між програмним забезпеченням внутрішньофірмового контролю та корпоративною комп'ютерною мережею (Інтранетом). Більшість компаній, чия діяльність пов'язана з експортним контролем, мають незалежний зв'язок з ліцензійною системою ISP (SEK). Така система дозволяє подавати заяви та отримувати дозволи в електронному вигляді. Для цього необхідно мати станцію зв'язку з ISP та спеціальну картку доступу.

Оскільки не існує загального технічного провайдера програмного забезпечення для систем БЕК, системи різних компаній відрізняються. Розробка таких програм здійснюється за індивідуальним замовленням, тому компанії неохоче діляться інформацією щодо такого програмного забезпечення. Це стосується і відповідних баз даних, які створюються окремо на кожному підприємстві в залежності від конкретних товарів, торгових маршрутів та замовників. Інформація про них є комерційно чутливою і тому недоступна для сторонніх [9].

2. ВНУТРІШНЬОФІРМОВИЙ ЕКСПОРТНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ

Законодавча база

Основні вимоги щодо створення та функціонування систем внутрішньофірмового контролю на українських підприємствах, фірмах тощо, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами товарів, що підлягають експортному контролю, наведені у Законі України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" № 549-IV від 20 лютого 2003 року [13] (Далі Закон України).

Слід зазначити, що згідно з Законом України, створення та забезпечення функціонування системи внутрішньофірмового експортного контролю є обов'язковим для підприємств, компаній тощо, які мають намір отримати повноваження (*надаються Кабінетом міністрів України - НТЦ*) на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю [13, Стаття 14, абз.2].

Що стосується юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами товарів подвійного використання, то така вимога є обов'язковою

тільки у разі їх наміру отримати **генеральний** або **відкритий** дозвіл [15, Стаття 13, абз.2].

У Статті 1 (Визначення термінів) Закону України, система внутрішньофірмового експортного контролю визначається як “комплекс заходів організаційного, правового, інформаційного та іншого характеру, що виконується суб’єктом здійснення міжнародних передач товарів з метою дотримання ним та підпорядкованими йому структурними підрозділами вимог законодавства в галузі експортного контролю” [13, Стаття 1, абз. 35].

Державна служба експортного контролю України здійснює атестацію систем внутрішньофірмового експортного контролю, та видає свідоцтва про таку атестацію [13, Стаття 14, абз. 3]. Порядок атестації визначається Кабінетом Міністрів України [15, Стаття 13, абз. 4].

Таким чином, створення та функціонування системи внутрішньофірмового експортного контролю для підприємств, компаній та організацій України є обов’язковою для експортерів товарів військового призначення незалежно від типу дозволу, який він бажає отримати, а також обов’язковою для експортерів товарів подвійного використання, які бажають здійснювати експорт за генеральними або відкритими дозволами. Надання індивідуального (разового) дозволу на експорт товарів подвійного використання не потребує виконання цієї вимоги.

Створення та функціонування

У створенні та забезпеченні належного функціонування систем внутрішньофірмового контролю підприємства, компанії та організації України отримують постійну допомогу з боку уряду. Створення системи ВЕК здійснюється ”згідно з рекомендаціями спеціально уповноваженого органу виконавчої влади (*Держекспортконтролю – НТЦ*), який сприяє створенню такої системи і надає цьому суб’єкту інформаційно-методичну допомогу” [13, Стаття 14, абз. 1].

Новоутворена система внутрішньофірмового експортного контролю (СВЕК) підлягає державній атестації (сертифікації), порядок якої визначається Постановою Кабінету Міністрів від 17 липня 2004 року № 1080 [14].

Згідно з вимогами цієї Постанови, для проведення державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю юридична особа готує та представляє до Державної служби експортного контролю пакет

документів, який, серед іншого, повинен включати документи, що “свідчать про виконання ним організаційних, правових, інформаційних та інших заходів, спрямованих на дотримання вимог законодавства в галузі державного експортного контролю [14, п.5 (3)].

Крім того, що особливо важливо, керівник підприємства, фірми або організації, в якій проходить атестація системи ВЕК повинен подати до Держекспортконтролю офіційний документ, який містить його особисті зобов'язання щодо забезпечення дотримання вимог законодавства в галузі експортного контролю; відмови від міжнародних передач, у результаті яких може бути порушено законодавство або міжнародні зобов'язання України; відмови від укладення контрактів на міжнародні передачі товарів, якщо йому відомо, що вони можуть бути використані з метою створення ЗМЗ або засобів її доставки тощо [14, п.5 (4)].

Подані експортером документи розглядаються спеціальною комісією, яку створює Державна служба експортного контролю України і до складу якої включаються представники Міністерства закордонних справ, Служби зовнішньої розвідки, служби безпеки України, інших зацікавлених центральних органів виконавчої влади, а також спеціалісти підприємств, установ та організацій [14, п. 6], після чого підприємству видається Свідоцтво про державну атестацію [14, п. 10].

Свідоцтво про державну атестацію видається строком на три роки, після закінчення якого система внутрішньофірмового контролю підлягає переатестації [14, п. 11]. Крім того, у разі реорганізації або ліквідації юридичної особи або невиконання нею вимог законодавства у галузі експортного контролю атестацію системи ВЕК може бути скасовано рішенням Голови ДСЕК України [14, п.14].

ДСЕК України та інші центральні органи виконавчої влади мають право направляти своїх представників, які є членами атестаційної Комісії, на підприємства, фірми тощо з метою визначення наявності та рівня функціонування атестованих системи контролю [14, п. 7].

З метою надання допомоги промисловості у створенні систем ВЕК в Державній службі експортного контролю Україні були розроблені “Методичні рекомендації щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів систем внутрішньофірмового експортного

контролю”, затверджені Наказом Держекспортконтролю від 17 листопада 2006 року № 412 [15].

Співпраця уряду і промисловості

Уряд України, в особі Державної служби експортного контролю, тісно співпрацює з підрозділами внутрішньофірмового експортного контролю на підприємствах, фірмах та компаніях, діяльність яких пов’язана з експортом контрольованої продукції. Крім згаданих вище “Методичних рекомендацій”, було розроблено “Порядок надання інформаційно-методичної допомоги зі створення та налагодження функціонування систем внутрішньофірмового експортного контролю, створених суб’єктами здійснення міжнародних передач”, затверджений наказом ДСЕКУ [16].

В цьому документі встановлюються механізми надання такої допомоги з урахуванням положень відповідних законодавчих актів України. Метою допомоги є “визначення рівня виконання комплексу заходів організаційного, правового, інформаційного та іншого характеру, що виконуються суб’єктом здійснення міжнародних передач ... ” та надання рекомендацій щодо усунення недоліків та вдосконалення системи ВЕК [16, п.2].

Для вивчення рівня функціонування ВЕК утворюється “уповноважена комісія, до складу якої входять представники Держекспортконтролю, що є членами Комісії з державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю“ [16, п.3]. Графік перевірок складається на кожний календарний рік. Про проведення перевірок керівництво підприємства інформується за два тижні до запланованого візиту уповноваженої комісії з наданням відповідного плану перевірки [16, п.5.1, абз.3].

За результатами перевірок готується аналітична довідка з питань дозвільних документів, що надавалися експортеру протягом попереднього та поточного років (звітність про проведення переговорів, використання наданих дозвільних документів), за визначеною формою [16, п.5.2]. Крім того, готується довідка “стосовно наявності правопорушень в діяльності суб’єкта здійснення міжнародних передач товарів ...” [16, п.5.3]. Після завершення своєї роботи Комісія складає підсумковий документ “Висновок щодо оцінки рівня функціонування системи внутрішньофірмового експортного контролю та рекомендації щодо її вдосконалення“ [16, п.7].

Комп'ютерна підтримка

На це час підрозділи внутрішньфірмового експортного контролю мають можливість користуватися комп'ютерною програмою "ПВФЕК 2004" – третьою версією програми, яка була розроблена спеціально для підрозділів ВЕК на підприємствах України.

За своєю структурою та функціональними можливостями вона близька до програмного забезпечення, що використовується польськими компаніями. Відмінності полягають у врахуванні специфічних потреб українських компаній-експортерів контрольованої продукції.

Програма "ПВФЕК 2004" складається з двох частин – інформаційно-навчальної та функціональної. Інформаційно-навчальна частина надає усю необхідну інформацію та рекомендації щодо створення та забезпечення ефективного функціонування підрозділу ВЕК на підприємстві. Функціональна частина дозволяє провести пошук виробу за контрольними списками та підготувати заяву на дозвіл або висновок на міжнародні передачі для подання їх у письмовому вигляді до Державної служби експортного контролю України

3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВНУТРІШНЬФІРМОВОГО ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

3.1. Законодавча база

В Україні, як і в Польщі, створення систем ВЕК передбачено законодавством. Відмінністю є те, що згідно з польським законодавством, такі системи мають бути створені на всіх компаніях-експортерах контрольованої продукції незалежно від типу дозволу/ліцензії на експорт. Натомість в Україні для експортерів товарів подвійного використання, що користуються тільки разовими (індивідуальними) дозволами, ця вимога не є обов'язковою.

Законодавчі вимоги щодо створення систем ВЕК у Швеції відсутні, проте отримати **глобальний дозвіл** на експорт можуть лише ті компанії, які створили та забезпечили належне функціонування систем ВЕК.

3.2. Створення та функціонування

Новоутворені системи внутрішньofіrmового експортного контролю як в Україні, так і в Польщі підлягають атестації (сертифікації), тобто повинні відповідати певним вимогам. Такі вимоги в Польщі встановлюються національним стандартом, а в Україні – Методичними рекомендаціями, розробленими Державною службою експортного контролю України. В цьому відношенні вимоги Польщі щодо створення систем ВЕК є більш жорсткими аніж в Україні. Крім того, на відміну від України, створення та сертифікація такої системи в Польщі пов'язана із значними грошовими витратами, які для окремих підприємств можуть бути занадто великими, що виключає їх з кола експортерів чутливої продукції.

В обох країнах здійснюються періодичні перевірки систем ВЕК, за результатами яких визначається рівень функціонування та надаються рекомендації щодо його удосконалення.

У Швеції перевірки функціонування підрозділів ВЕК на підприємствах та в компаніях здійснюються державними ліцензійними органами – Агенцією нерозповсюдження та експортного контролю (ISP) та Агенцією радіаційної безпеки (SSM).

3.3. Співпраця уряду і промисловості

В Україні та Польщі уряд надає суттєву допомогу у створенні та належному функціонуванні систем ВЕК, здійснює періодичні перевірки таких систем з метою виявлення недоліків та надає рекомендації щодо їхнього удосконалення.

В Україні розроблені досить докладні рекомендації щодо створення систем ВЕК (Постанова КМУ від 17 липня 2003 року № 1080). В той же час у Польщі такі рекомендації представлені у Посібнику, об'єм якого дозволяє викласти рекомендації та поради щодо створення та функціонування системи ВЕК набагато детальніше. Такий посібник є чудовою допомогою для підприємств у створенні та забезпеченні ефективного функціонування систем внутрішньofіrmового експортного контролю.

Враховуючи досвід Польщі, було б доцільно на основі українських “Методичних рекомендацій” і наказів ДСЕК України від 17.11.2006 № 412 та від 19.03.2010 р. № 34 розробити “Посібник з питань систем внутрішньofіrmового експортного контролю на підприємствах”.

Іншим позитивним прикладом діяльності польського уряду щодо допомоги працівникам підрозділів ВЕК, є організація для них безкоштовних семінарів, а також залучення до створення систем ВЕК науково-дослідних установ.

В Україні було б також доцільно організувати проведення безкоштовних (тобто за бюджетні кошти) семінарів з експортного контролю для працівників, відповідальних за дотримання норм та правил експортного контролю на підприємствах. Такі семінари можна проводити щорічно, наприклад восени, і видавати учасникам семінарів відповідні посвідчення (сертифікати).

Що стосується науково-дослідних та академічних установ, то в Україні питання дотримання норм та правил експортного контролю співробітниками таких установ практично залишилось поза увагою як урядових та і неурядових організацій України, діяльність яких пов'язана з нерозповсюдженням та експортним контролем. Звичайно на часі мова йде не про створення систем ВЕК в науково-дослідних та академічних організаціях, а принаймні на першому етапі, про проведення інформаційно-освітньої роботи. Для цього було б доцільно скласти учбову програму проведення семінарів, або спеціально орієнтований на науковців та викладачів вищих навчальних закладів посібник або довідник з нерозповсюдження та експортного контролю.

В плані співпраці уряду та промисловості цікавим є досвід роботи Шведської Співки експортного контролю. Серед багатьох задач цієї організації є побудова зв'язку між урядом та підприємцями, що дає можливість підтримки між ними активного діалогу з різноманітних питань в сфері експортного контролю. Створення подібної Співки в Україні дозволило б вирішити низку проблем, таких як підготовка спеціалістів в галузі експортного контролю, своєчасне інформування та роз'яснення щодо нових законодавчих положень та процедур експортного контролю, видання інтернет-журналу з питань експортного контролю тощо.

3.4. Комп'ютерна підтримка

Комп'ютерні програми, призначені для використання у підрозділах підприємств/компаній, відповідальних за дотримання норм та правил експортного контролю, в Україні та Польщі мають багато спільних характеристик. Як в українському, так і в польському програмному

забезпеченні є інформаційно-навчальна та функціональна частини. Задачі, що вирішуються за допомогою цих програм, є ідентичними.

Як було показано у цьому звіті, комп'ютерні програми для підтримки підрозділів ВЕК в Швеції розробляються за індивідуальними замовленнями компаній і пристосовані до задач конкретної компанії. Крім того, вони є частиною системи електронного документообігу, часто з забезпеченням зв'язку з комп'ютерною мережею ліцензійних органів, що дозволяє подавати електронні заяви на дозволи.

Тому, беручи до уваги, що для України перехід на електронний документообіг, як в державних органах виконавчої влади, так і в промисловості, є задачею не такого вже й далекого майбутнього, було б доцільним підготувати організаційні та технічні рішення щодо інтегрування комп'ютерної програми, призначеної для ВЕК, у системи електронного документообігу на підприємствах та в компаніях, діяльність яких пов'язана з експортом контрольованої продукції.

Нижче рекомендації, викладені у підрозділах 3.1 – 3.4, представлені в узагальненому вигляді.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Розробити на основі “Методичних рекомендацій” (Постанова КМУ від 17 липня 2003 року № 1080), а також наказів ДСЕК України від 17.11.2006 № 412 та від 19.03.2010 р. № 34 “Посібник з питань систем внутрішньофірмового експортного контролю на підприємствах”.
2. Організувати за рахунок державного бюджету постійно діючий семінар з питань експортного контролю для працівників підрозділів внутрішньофірмового експортного контролю на підприємствах та в організаціях, діяльність яких пов'язана з міжнародними передачами виробів, що підлягають державному експортному контролю.
3. Скласти учбову програму проведення семінарів, або спеціально орієнтований на науковців та викладачів вищих учбових закладів посібник або довідник з нерозповсюдження та експортного контролю

4. Вивчити питання та розробити пропозиції щодо створення в Україні Спілки експортерів чутливої продукції, як неурядової самоокупної організації, що об'єднуватиме представників підприємств та організацій, діяльність яких пов'язана з експортом товарів військового призначення та подвійного використання.
5. Підготувати організаційні та технічні рішення щодо інтегрування комп'ютерної програми, призначеної для ВЕК, у системи електронного документообігу на підприємствах та в компаніях, діяльність яких пов'язана з експортом контрольованої продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Regulation (EC) No 428/2009 of 5 May 2009 setting up a Community regime for the control of exports, transfer, brokering and transit of dual-use items. Official Journal of the Europe Union, 29.5.2009, L134,
http://ec.europa.eu/trade/issues/sectoral/industry/dualuse/index_en.htm
2. The European Union Export Control Regime: Comment of the Legislation: article-by-article. Prof. Dr Quentin Michel, European Studies – Political Science Department, Faculty of Law and Political Science – Liege University – Belgium, May 2009
<http://iv.vlaanderen.be/nlapps/data/docattachments/Quentin.pdf>
3. Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. o obrocie z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, Dz.U.2000 Nr 119 poz. 1250
<http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/DKE/Akty/obrotzagranica/>
4. Польський стандарт PN-N-19001:2006 “Внутрішньофірмова система контролю” (ВСК) – Вимоги” (неофіційний переклад на українську).
5. Матеріали сайту Польського центру удосконалення управління
<http://www.centrum-doskonalenia.pl/podrecznik-iso>
6. Матеріали сайту Польського центру з випробувань та сертифікації
<http://www.pcbc.gov.pl/ros/index1.htm>

7. Матеріали сайту Міністерства економіки Польщі (Департамент контролю за експортом)
http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/DKE/DKE_partn_wspolpraca.htm
8. Комп'ютерні програми для ВСК на сайті Мінекономіки Польщі
<http://www.mg.gov.pl/Gospodarka/DKE/Wewnetrzny/Program+komputerowy.htm>
9. Інформація, одержана від призначеного SSM експерта пані Анне-Шарлотте Меррел-Веттервік, Центр міжнародної торгівлі та безпеки Університету штату Джорджія, США.
10. Презентація компанії Еріксон на Міжнародній конференції з експортного контролю у Стокгольмі, 2005р.
http://www.exportcontrol.org/library/conferences/1379/005_Industry_Internal_Compliance_-_Ulf_Pehrsson.pdf
11. Інформація, одержана в ході робочого візиту української делегації до Швеції у жовтні 2010.
12. Матеріали сайту Співки Експортного контролю Швеції
<http://www.chamber.se/in-english-4.aspx?cid=in-English-3>
13. Закон України "Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання" № 549-IV від 20 лютого 2003 року
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1080 "Про затвердження Порядку державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів (Із змінами і доповненнями, внесеними постановою КМУ від 25 травня 2006 року № 726).
15. Наказ Державної служби експортного контролю України "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення суб'єктами здійснення міжнародних передач систем внутрішньофірмового експортного контролю" від 17.11.2006 № 412.
16. Наказ Державної служби експортного контролю України "Про затвердження Порядку надання інформаційно-методичної допомоги зі створення та налагодження функціонування систем внутрішньофірмового експортного контролю, створених суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів" від 19.03.2010 р. № 34.